

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Роль банківської системи в підтримці суб'єктів господарювання в умовах війни в Україні»

Виконав: студент 2 курсу групи 8.0722-фк
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та
страхування, освітня програма фінанси і кредит

К.О. Редькін

Керівник к.е.н., доцент Батракова Т.І.

Рецензент д.е.н., професор Болдуєва О.В.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Освітній рівень магістр

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Освітня програма фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ А.П. Кущик

«_____» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Редькін Костянтин Олегович

1. Тема роботи: «Роль банківської системи в підтримці суб'єктів господарювання в умовах війни в Україні»
керівник роботи: Батракова Тетяна Іванівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 01 травня 2023 р. № 650-с.
2. Строк подання студентом роботи: 10 листопада 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: дані фінансової звітності НБУ, статистична звітність, а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): проаналізувати сучасні методологічні підходи до питання сутності банківської системи; визначити критерії та можливості стабільного функціонування та сталого розвитку банківської системи під час військових дій; дослідити ефективність заходів, що приймаються задля функціонування банківської системи України під час війни; проаналізувати сучасні умови становлення та розвитку банківської системи України; визначити та розкрити основні напрями забезпечення сталого розвитку банківської системи України в повоєнний період;.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 30 рис., 11 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Батракова Т. І., доцент	8.08.2023 р.	8.08.2023 р.
2	Батракова Т. І., доцент	11.09.2023 р.	11.09.2023 р.
3	Батракова Т. І., доцент	02.10.2023 р.	02.10.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	20.06.2023 р. – 31.07.2023 р.	виконано
2.	Виконання вступу	1.08.2023 р. – 07.08.2023 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	08.08.2023 р. – 10.09.2023 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	11.09.2023 р. – 1.10.2023 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	2.10.2023 р. – 19.10.2023 р.	виконано
6.	Формулювання висновків	20.10.2023 р. – 1.11.2023 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	2.11.2023 р. – 9.11.2023 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	10.11.2023 р.	виконано

Студент _____ К.О. Редькін
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Т.І. Батракова
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.О. Щебликіна
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 113с., 30 рис., 11 табл., 7 джерел, 2 додатка.

Об'єктом дослідження є банківська система України як складова національної економіки, процеси її формування і розвитку в умовах війни.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні проблеми становлення, функціонування та розвитку банківської системи України в умовах війни та повоєнний період.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є обґрунтування теоретичних і науково-методологічних положень щодо функціонування банківської системи в період військового вторгнення та в повоєнний період, розробка шляхів забезпечення її стабільного та ефективного розвитку.

Для досягнення поставленої мети, в процесі виконання роботи, були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми: логічний метод, групування та порівняння, а також методи конкретизації, діалектичний метод, аналіз, синтез, методи системного підходу, статистичного аналізу.

В ході дослідження були одержані результати: вдосконалено поняття банку як складової банківської системи на тлі поточних перетворень у банківській системі України; запропоновані шляхи покращення взаємодії НБУ, Уряду та суб'єктів господарювання в період війни, для можливостей більш ефективного відродження реального сектору економіки; визначено основні фактори, що призводять до кризового стану банківської системи та економіки України в цілому. Подальшого розвитку набуло визначення впливу іноземного досвіду, стосовно роботи банківської системи під час військових дій та повоєнного відновлення.

Результати дослідження можуть бути застосовані НБУ, комерційними банками та суб'єктами господарювання, для організації більш ефективної співпраці.

**БАНКІВСЬКА СИСТЕМА, КРЕДИТИ, ФІНАНСУВАННЯ,
ЕКОНОМІКА, ВІЙСЬКОВІ РИЗИКИ, ПОВОЄННА ВІДБУДОВА**

SUMMARY

Qualifying work: 113p., 30figures, 11 tables, 70 sources.

The problems of Ukraine at the current stage of the formation and development of the banking system are: increasing the level of new hybrid risks associated with military actions; insufficient efficiency of functioning in new conditions; improvement of the state strategy for the development of the banking system, which would contribute to its reliable and coordinated activity both during the war and in the post-war period.

As a result, there is a need to analyze the theoretical foundations, to investigate and characterize the banking system of Ukraine as a whole and its individual elements, to offer recommendations for solving acute management problems of development in order to improve the activities of modern banking institutions.

The object of the research is the banking system of Ukraine as a component of the national economy, the processes of its formation and development in the conditions of war.

The subject of the study is the theoretical and practical problems of the formation, functioning and development of the banking system of Ukraine in the conditions of the war and the post-war period.

The purpose of the master's thesis is to substantiate theoretical and scientific-methodological provisions regarding the functioning of the banking system during the period of military invasion and in the post-war period, to develop ways to ensure its stable and effective development.

To achieve the set goal, in the process of performing the work, the following general scientific and special methods and techniques were used: logical method, grouping and comparison, as well as methods of concretization, dialectical method, analysis, synthesis, methods of system approach, statistical analysis.

During the research, the results were obtained: the concept of the bank as a component of the banking system was improved against the background of current transformations in the banking system of Ukraine; proposed ways to improve the

interaction between the NBU, the Government and business entities during the war, for the possibility of more effective revival of the real sector of the economy; the main factors leading to the crisis state of the banking system and the economy of Ukraine as a whole are identified. The determination of the influence of foreign experience in relation to the operation of the banking system during military operations and post-war reconstruction gained further development.

The results of the study can be applied by the National Bank of Ukraine, commercial banks and business entities to organize more effective cooperation

BANKING SYSTEM, LOANS, FINANCING, ECONOMY, MILITARY RISKS, POST-WAR RECONSTRUCTION

ЗМІСТ

ВСТУП	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	11
1.1 Поняття банківської системи та її структура	11
1.2 Національний банк України: його роль у проведенні грошово-кредитної політики та банківського нагляду	24
1.3 Методи регулювання банківської діяльності	32
Висновки до розділу 1	44
2 СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	46
2.1 Характерні риси та особливості розвитку банківської системи України	44
2.2 Аналіз проведення монетарної політики НБУ під час війни	53
2.3 Аналіз функціонування банківської системи України у воєнний 2022 рік	60
Висновки до розділу 2	71
3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ	74
3.1 Зарубіжний досвід функціонування економіки країни під час війни та в повоєнний період	74
3.2 Роль банківської системи в підтримці бізнесу в умовах війни	82
3.3 Шляхи вдосконалення співпраці банківської системи з суб'єктами господарювання	92
Висновки до розділу 3	99
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ	106
ДОДАТКИ	113

ВСТУП

Проблемами України на сучасному етапі формування та розвитку банківської системи являються: підвищення рівня нових гібридних ризиків, пов'язаних з військовими діями; недостатня ефективність функціонування в нових умовах; удосконалення державної стратегії розвитку банківської системи, яка б сприяла її надійній та злагодженій діяльності як в період війни так і в повоєнний період. З цього витікає, що банківська система України потребує удосконалення, розробки фундаментальних та прикладних засад її подальшого зміцнення, усунення негативних проявів, які мають місце в сучасній банківській практиці. Як наслідок, виникає необхідність проаналізувати теоретичні основи, дослідити та дати характеристику банківській системі України в цілому та окремих її елементів, запропонувати рекомендації для вирішення гострих управлінських проблем розвитку задля поліпшення діяльності сучасних банківських інститутів.

Значний внесок у розробку питань теорії і практики функціонування банківської системи здійснили зарубіжні вчені: Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, А. Пігу, Дж. Герлі, Е. Коен, Е. Шоу, М. Фрідмен, Ф. Мишкін, П. Роуз, Дж. Сінкі, А. Грязнова, Е. Жуков, В. Колесніков, Л. Красавіна, О. Лаврушин, Ю.А. Львов. Означеній тематиці присвячено праці вітчизняних вчених-економістів, зокрема: О. Барановського, О. Васюренка, А. Гальчинського, О. Дзюблюка, Б. Івасіва, Г. Карчевої, О. Кіреєва, В. Кротюка, В. Лисицького, І. Лютого, Б. Луціва, В. Міщенко, А. Мороза, Л. Примостки, М. Пуховкіної, М. Савлука, В. Суторміної, Р. Тиркала, С. Циганова.

Проаналізувавши дослідження зарубіжних та вітчизняних авторів можна говорити про те, що залишаються вивченими не в повній мірі питання адаптації вітчизняної банківської системи на європейський рівень, функціонування банківських установ у складний воєнний період та період повоєнної відбудови економіки. Також, слід дослідити проблеми, що

стосуються особливостей, тенденцій і перспективних напрямів подальшого розвитку банківської системи України.

Обрана тема дослідження обумовлена актуальністю зазначених проблем, недостатнім рівнем вивчення економічною наукою теоретичних і дослідження практичних питань функціонування та розвитку банківської системи України.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних і науково-методологічних положень щодо функціонування банківської системи в період військового вторгнення та в повоєнний період, розробка шляхів забезпечення її стабільного та ефективного розвитку.

Досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати сучасні методологічні підходи до питання сутності банківської системи;
- визначити критерії та можливості стабільного функціонування та сталого розвитку банківської системи під час військових дій;
- дослідити ефективність заходів, що приймаються задля функціонування банківської системи України під час війни;
- проаналізувати сучасні умови становлення та розвитку банківської системи України;
- визначити та розкрити основні напрями забезпечення сталого розвитку банківської системи України в повоєнний період;

Об'єкт дослідження – банківська система України як складова національної економіки, процеси її формування і розвитку в умовах війни та повоєнний період.

Предмет дослідження – теоретичні і практичні проблеми становлення, функціонування та розвитку банківської системи України в умовах війни та повоєнний період .

Теоретичною та методологічною основою даної дипломної роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних фахівців в галузі теорії

функціонування та розвитку банківської системи, дослідження законів та нормативів, що вже використовуються на практиці. Для досягнення визначеної мети залежно від складності наукових завдань застосовувався комплекс загальнонаукових методів: логічне узагальнення для обробки вивчених матеріалів та праць, класифікація для систематизації отриманої інформації, оцінювання для визначення позитивного і негативного впливу прийнятих нормативів та законів під час війни в Україні; системний та порівняльний аналіз.

Наукова новизна одержаних результатів визначається вдосконаленням поняття банку як складової банківської системи на тлі поточних перетворень у банківській системі України; запропоновані шляхи покращення взаємодії НБУ, Уряду та суб'єктів господарювання в період війни, для можливостей більш ефективного відродження реального сектору економіки; у визначенні основних факторів, що призводять до кризового стану банківської системи та економіки України в цілому. Подальшого розвитку набуло визначення впливу іноземного досвіду, стосовно роботи банківської системи під час військових дій та повоєнного відновлення.

Дипломна робота складається із вступу, основної частини та висновків. У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, визначаються мета, предмет, об'єкт, завдання та методологічна база дослідження. Основна частина присвячена вивченню поставленої проблеми. У висновках сформульовано основні результати дипломного дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися й обговорювалися на XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (м.Запоріжжя 19–20 жовтня 2023 р.)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1 Поняття банківської системи та її структура

На початку дослідження з'ясуємо причини виникнення банківської справи. Саме необхідність обміну та розміну різноманітних цінностей, що виступали у ролі грошей при торгівельних операціях у стародавньому світі історично призвело до необхідності створення нового механізму. Розвиток суспільства, розширення торгівлі поступово та стихійно створили універсальний товар – гроші, що перетворив примітивний механізм бартерного обміну в обіг товару через операції купівлі-продажу. З розширенням виробництва між виробниками та споживачами почали виникати різні посередники. Спочатку такими посередниками були примітивні міняйли, а згодом з'явилися банкіри та виникла фінансово-кредитна система.

На перших етапах зародження банків держава не втручалася у їх діяльність, майже не регулювала розмір процентів і не користувалася послугами приватних банкірів. Державними банками були храми. Вони залучали вклади, надавали довгострокові кредити, проводили операції з державними коштами. Храми були надійним місцем для збереження цінностей. Злодії боялися Бога і, з поваги до вівтаря, не грабували. Вклади, недоторканність яких гарантувалася шанобливим ставленням до релігії, перетворили знамениті грецькі храми (Дельфійський, Делоський, Самоський, Ефеський) у своєрідні банківські установи. У храмі Артеміди в Ефесі накопичувалися вклади з малоазійського узбережжя, а в храмі Аполлона в Дельфах концентрувалися вільні грошові кошти всієї європейської Греції.

На нашій українській землі формування банківської системи пов'язують із появою мережі установ Державного банку російської імперії.

Так у 1860 р. його контори відкрили в Києві, Харкові, Одесі, а також відділення у Полтаві.

Сформована фінансово-кредитна система України XIX — початку XX ст. охоплювала: державні, іпотечні, акціонерні, приватні, сільські, міські, громадські банки, товариства взаємного кредитування, позичково-ощадні каси, ломбарди.

Загальна підконтрольність банків державі, в період існування СРСР, не давала можливості повноцінного розвитку банківської справи

Після проголошення незалежності в Україні було створено дворівневу банківську систему, що спричинило стрімкий розвиток недержавних банківських установ. Водночас банки почали швидкими темпами нарощувати спектр фінансових послуг, аби збільшити кількість нових клієнтів. Саме в останні десятиліття з'явилися міжнародні грошові перекази, виплата зарплати за допомогою пластикових карток тощо [2].

Банки є одними з найстаріших і найбільших за активами фінансових посередників. Зазвичай, під словом «банк» розуміють кредитну організацію, яка має виключне право здійснювати в сукупності такі банківські операції:

- залучення до вкладів грошових коштів;
- розміщення зазначених коштів від свого імені, за свій рахунок і на власний ризик, на умовах поворотності, платності, строковості;
- відкриття та обслуговування банківських рахунків і здійснення розрахунків [3].

Щоб повною мірою зрозуміти поняття «банк», необхідно, перш за все, звернути увагу на триваючий процес гармонізації банківського законодавства, оскільки для міжнародного співробітництва в галузі банківського регулювання необхідна наявність щонайменше двох механізмів його здійснення – інституційного та нормативного.

Банк – фінансова установа, що здійснює різноманітні операції із грошима клієнтів та має на меті прибуток.

Після проголошення незалежності України одним з найважливіших і необхідних завдань стало реформування банківської системи та визначення, розробка та прийняття нового національного банківського законодавства. Відповідно до прийнятого 20 березня 1991 р. Закону України «Про банки і банківську діяльність» банками визнавалися установи, функцією яких було кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове і розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій [4].

Подальші зміни в регулюванні банківської справи внесла нова редакція Закону України «Про банки і банківську діяльність», прийнята Верховною Радою України 7 грудня 2000 р., адже однією з основних причин реформування банківської справи було спрямування державної політики на уніфікацію банківських стандартів та гармонізацію національного законодавства щодо законодавства ЄС.

Згідно із редакцією Закону № 3024-VI від 15.02.2011 банк визначається як юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків, а саме: залучення до вкладів грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб (ст.2). З цього визначення випливає суть банківської діяльності та її характерні риси, розроблені теорією банківського права [5].

До банківської діяльності належить комплекс із чотирьох основних операцій, що зображені на рис.1.1.Зазначені операції є базовими і утворюють первинну сферу банківської діяльності.

Спираючись на поняття «базова операція», банки можна класифікувати на:

а) універсальні , що виконують усі базові операції на грошовому ринку та будь-які інші;

б) спеціалізовані, що виконують лише частину базових операцій на грошовому ринку [6].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», а саме до ст. 4 Закону банки в Україні можуть здійснювати свою діяльність як універсальні або як спеціалізовані, зокрема ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові[1]

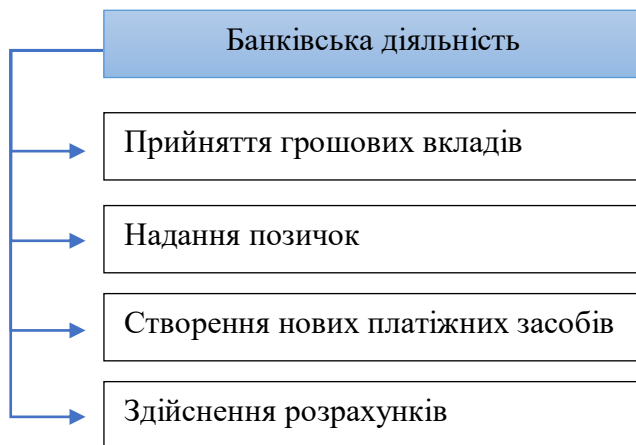

Рисунок 1.1 – Основні операції банківської діяльності

Закон надає банку право самостійно визначати напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами операцій. А НБУ регулює діяльність спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій.

У правовому розумінні банківська діяльність є сукупністю правових дій, що здійснюються певними суб'єктами в формі, яку вимагає закон або договір. У даному аспекті банківська діяльність становить систему постійно здійснюваних угод і операцій, що спрямовані на отримання прибутку [7]. З моменту здобуття незалежності України 31 грудня 1991 року реєструється Ощадбанк – державний банк України. Він створений на базі Ощадбанка

СРСР та має найширший спектр послуг, серед яких є реалізація соціальних програм країни.

Щодо комерційних банків, то вони мають право здійснювати три групи угод:

- а) банківські операції, які становлять безпосередній предмет діяльності;
- б) угоди, які мають допоміжне значення та служать для забезпечення організаційних і матеріальних передумов роботи банку (придбання паперу, оренда приміщень тощо);
- в) ряд інших небанківських угод, не заборонених законодавством, але не включених у другу групу (наприклад, заснування інших підприємств та організацій).

Наразі у банківській справі виділяють три групи банківських операцій: активні, пасивні та комісійні.

Активними називаються ті операції, що спрямовані на використання ресурсів банку (надання кредитів, позичок, здійснення лізингових операцій). Активні операції спрямовані на використання ресурсів банку (наприклад, надання кредитів, здійснення лізингових операцій).

Під пасивними розуміють такі, що спрямовані на залучення коштів та створення ресурсів банку (залучення депозитів). Ці операції є необхідними для формування ресурсів банку, адже власний капітал банку – це незначна частина. За рахунок отриманих депозитів банк проводить кредитування та отримує прибуток у вигляді маржі. [8].

Комісійні операції – це посередницька діяльність банку, за яку банк може отримувати комісійну винагороду: обслуговування платежів клієнтів, здійснення розрахунків за борговими зобов'язаннями (векселями, чеками) за дорученням своїх клієнтів, інкасація, послуги с оренди сейфу, тощо.

Банківська діяльність може мати лише професійний характер. Водночас, окрім підпорядкування банківському законодавству, вона розглядається і як підприємницька діяльність, що підпадає під вплив

загальних правових принципів та норм, що визначають статус суб'єкта підприємницької діяльності, у тому числі встановлених Конституцією України, Цивільним кодексом України, законами України "Про підприємництво", "Про підприємства", "Про господарські товариства", "Про власність" тощо[8].

Банківське законодавство – це система всіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів(рис 1.2), що регулюють відносини у сфері банківської діяльності. Воно є зовнішньою формою банківського права, що відображає його структуру.

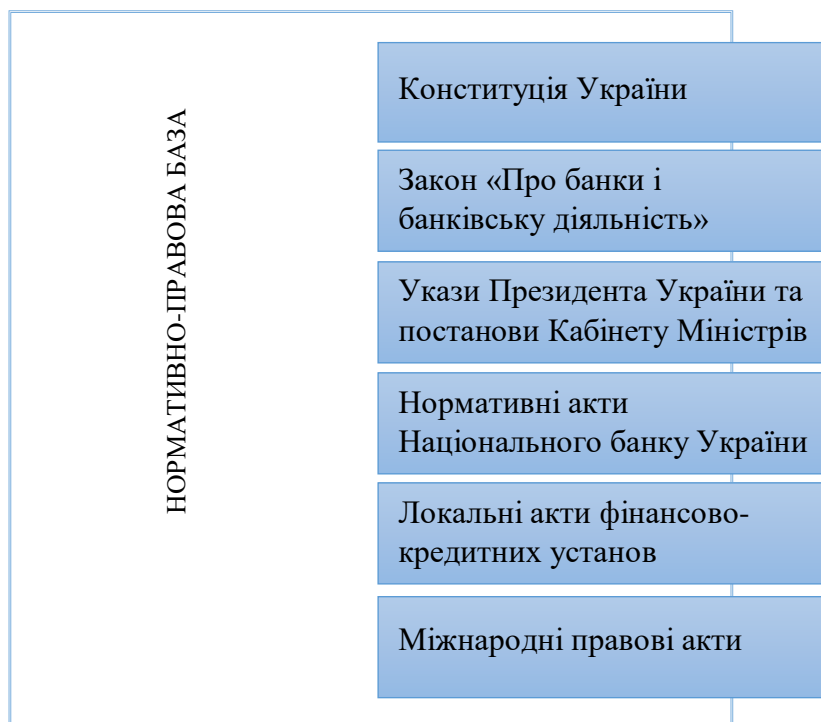

Рисунок 1.2 – Нормативно-правові документи, які регулюють банківську діяльність

Одним із основних завдань банківського законодавства є забезпечення регулювання банківських правовідносин, суб'єктом та об'єктом яких є банк або кредитна організація та фінансовий інструмент (гроші, цінні папери та інше.) відповідно. Але держава також бере участь у банківських правовідносинах – прямо чи опосередковано. Також, через державу та

банківське законодавство, у суб'єктів немає права вільного вибору форми правовідносин та правил їх реалізації, що вказує на використання імперативного методу правового регулювання у банківських правовідносинах [9].

Підставою для виникнення, зміни або припинення банківських правовідносин є правові норми, що містяться у законодавчих актах (нормативні акти НБУ); адміністративних актах (ліцензії на банківські операції); договорах або угодах кредитно-фінансових установ як між собою, так і з клієнтами (юридичними та фізичними особами) а також при заподіянні шкоди.

Класифікація банківських правовідносин достатньо різноманітна, адже вони мають досить широкий спектр послуг та пов'язані з економічною діяльністю держави і виникають у процесі організації та здійснення банківської діяльності. Залежно від змісту, банківські правовідносини поділяють на такі:

- що регулюють організацію банківської системи;
- що виникають у сфері банківських операцій;
- кредитні;
- розрахункові;
- валютні;
- з приводу обігу цінних паперів;
- регулювання грошового обігу;
- лізингові.

Банківські правовідносини залежно від конкретного змісту поділяють на:

- майнові, що пов'язані з коштами як видом майна;
- немайнові, що пов'язані із забезпеченням дотримання банківської таємниці;
- організаційні, пов'язані із побудовою банківської системи або визначенням організаційної структури банку.

Залежно від характеру зв'язків можна виділити:

- вертикальні (складаються між учасниками, один з яких підпорядковується іншому);
- горизонтальні банківські правовідносини (виникають між банками та їх клієнтами – фізичними та юридичними особами – з приводу банківського обслуговування)[10].

Банківська система виступає складовою кредитної системи держави й являє собою сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією національних банківських установ, що існують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму в певний проміжок часу (певний історичний період)[11].

В Україні побудовано дворівневу банківську систему, яка характеризується взаємовідносинами між банками по вертикалі (відносини між керуючим банком (центральним) та керованими банками та по горизонталі (відносини між рівноправними установами). Розподілення адміністративних функцій і операцій, що пов'язані з обслуговуванням центральним банком грошового обігу, дає можливість враховувати інтереси двох категорій клієнтів – банків і урядових структур, причому перевага віддається функціям «банк банків» та управлінню діяльністю банківських установ з метою регулювання та контролю за функціонуванням ринку кредитно-фінансових послуг [12].

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність». В Україні функціонують 2 види банків: універсальні (виконують всі види банківської діяльності, на яку мають ліцензію НБУ) та спеціалізовані банки (інвестиційні, ощадні, іпотечні, клірингові). За формою власності наразі існують державні банки (такий, 100% статутного капіталу якого належить державі) та основані на приватній формі власності. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України, отримавши

позитивний висновок Національного банку України з приводу наміру заснувати державний банк (у разі реорганізації чи ліквідації не через неплатоспроможність також необхідно отримати висновок НБУ) та його статутний капітал фінансується за рахунок статті у Державному бюджеті України.

Держава здійснює та реалізує повноваження власника щодо акцій (паїв), які їй належать у статутному капіталі державного банку, через органи управління державного банку. Органами управління державного банку є наглядова рада та правління банку. Органом контролю державного банку є ревізійна комісія, персональний та кількісний склад якої визначається наглядовою радою державного банку.

В Україні, крім Національного банку України, державним банком є Ощадний банк України, Приват банк, Укрексімбанк, Укргазбанк.

Інші банки, що діють в Україні, діють як комерційні банки і створені або у вигляді акціонерних товариств, або товариств з обмеженою відповідальністю і. Вони можуть засновуватися резидентами України, за участю нерезидентів або лише нерезидентами [13].

Щодо порядку створення недержавного банку, то він визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність», а також наступними положеннями НБУ: Положенням про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень; Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні; Положенням про порядок видачі банками банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій тощо.

Серед іншого банківська система України повинна вирішити проблему капіталізації банківських установ відповідно до вимог, встановлених нормами права. Так, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» мінімальний розмір статутного капіталу визначений у таких розмірах: Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську

діяльність, не може бути меншим 500 мільйонів гривень. Банки, статутний капітал яких не відповідає вимогам частини першої статті 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність», зобов'язані привести його розмір у відповідність до вимог цього закону, а саме: до розміру, не меншого, ніж 120 мільйонів гривень – до 17 червня 2016 року; 300 мільйонів гривень – до 11 січня 2017 року [15]. Нацбанк, декілька разів відкладав графік поетапного збільшення капіталу, так в листопаді 2019 року переніс з липня 2020 на січень 2021 термін підвищення мінімального статутного та регулятивного капіталу до 300 млн грн.

Але у червні 2020 року постановою правління НБУ мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу був зменшений до 200 млн.грн.

Такі дії були зумовлені необхідністю приведення законодавчих вимог до мінімального розміру статутного капіталу діючих банків в Україні у відповідність до існуючих економічних реалій. Зважаючи на ситуацію у банківській системі України, а також урахуваючи стан економіки України в умовах складної епідеміологічної ситуації, яка склалась в країні та в світі, це мало стабілізуючий ефект

Органами нагляду НБУ до капіталу мають пред'являтися дві вимоги – мінімальний розмір капіталу банку і його адекватність. Для визначення адекватності капіталу банку існує норматив мінімального розміру статутного капіталу Н2, що регулює абсолютну величину капітальної бази. Показники Н1, Н2 не можуть розглядатися як достатні, оскільки не враховують співвідношення капіталу та активів банку, а також рівня ризиковості активних операцій [13];

- Норматив достатності капіталу Н4 визначається як відношення сукупного капіталу банку до загальних активів банку (зменшених на створені відповідні резерви). Нормативне значення Н4 має бути не нижче за 4%. Норматив Н4 показує рівень достатності капіталу з огляду на загальний обсяг

діяльності, незалежно від розміру різноманітних ризиків. Цей норматив використовується у вітчизняній банківській практиці для посилення контролю за розміром капіталу порівняно з активами. Міжнародними нормами застосування такого показника не передбачено [14].

Дотримуючись вимог НБУ всі банки повинні створювати цільові фонди коштів задля зменшення ризику банкрутства через неможливість здійснення непередбачуваних виплат (Рис. 1.3).

Цільові фонди			
фонд для покриття можливих кредитних ризиків	фонд для покриття ризиків від сумнівної дебіторської заборгованості	фонд гарантування вкладів населення	фонд зниження ризиків по роботі з цінними паперами

Рисунок. 1.3 – Цільові фонди банків

Створення зазначених вище фондів відбувається за рахунок доходів від банківської діяльності, що, з одного боку, гарантує захищеність інтересів клієнтів банку у разі настання неплатоспроможного стану банку, а з іншого – зменшує розмір доходу банку, кількість вільних коштів, які банк може використовувати у власних інтересах. Але наразі є тенденція до зменшення НБУ ставок резервування.

Характеризуючи правовий статус банків, слід зазначити особливе місце в банківській системі системоутворюючих банків. Це банки, діяльність яких

впливає на стабільність банківської системи, та неможливість функціонування яких спричиняє значний вплив на функціонування банківської системи в цілому. Системна важливість визначається щорічно на основі таких критеріїв як загальний розмір активів, зобов'язань юридичних та фізичних осіб, системні взаємозв'язки в банківській системі (об'єм міжбанківського кредитування) та об'єм кредитування найважливіших секторів економіки.

Згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» Системоутворюючий банк – банк, зобов'язання якого становлять не менше 10% від загальних зобов'язань банківської системи [1]. Підвищена увага регулятора до діяльності системно важливих установ необхідна для збереження фінансової стабільності.

Таблиця 1.1 – Системоутворюючі банки в Україні

2021	2022
1. «Приватбанк»	1. «Приватбанк»
2. «Ощадбанк»	2. «Ощадбанк»
3. «Укрексімбанк»	3. «Укрексімбанк»
4. «Райффайзен»	4. «Райффайзен»
5. «Укргазбанк»	5. «Укргазбанк»
6. ПУМБ	6. ПУМБ
7. ОТРбанк	7. «Укрсіббанк»

Ці банки є найбільшими в Україні банками, відповідно мають найбільшу кількість філій та охоплюють чималу частину клієнтів.

Системоутворюючий банк – це банк, проблеми з яким можуть вплинути на стан усієї банківської системи країни.

Статус системоутворюючого накладає на банки додаткове навантаження: для них існують окремі підвищені вимоги для забезпечення

запасу їх міцності. І навіть після втрати такого статусу банк повинен дотримуватися підвищених вимог ще протя

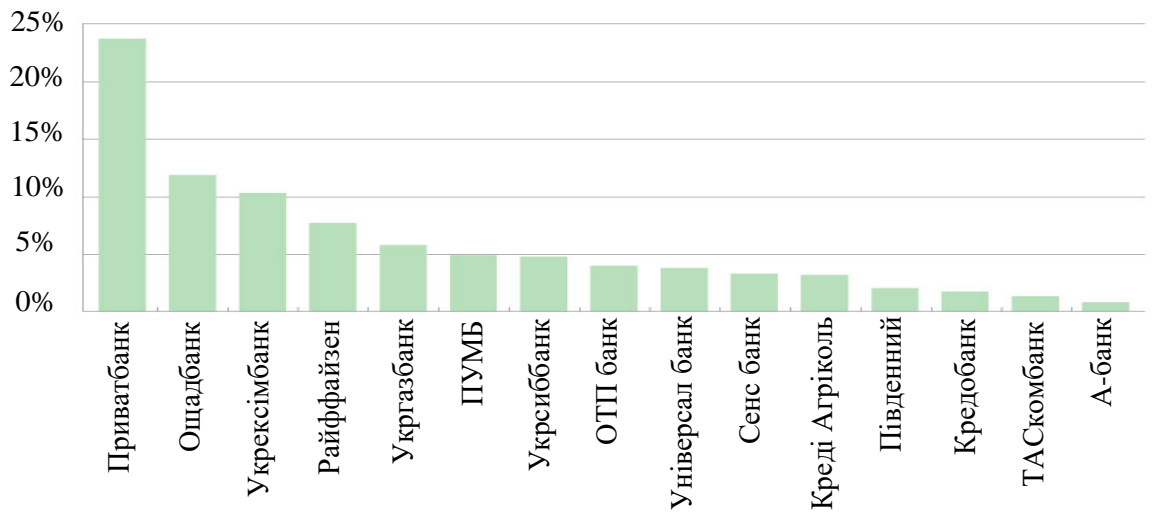

Рисунок 1.4 – Частка чистих активів системно важливих банків на 1 січня 2022 року

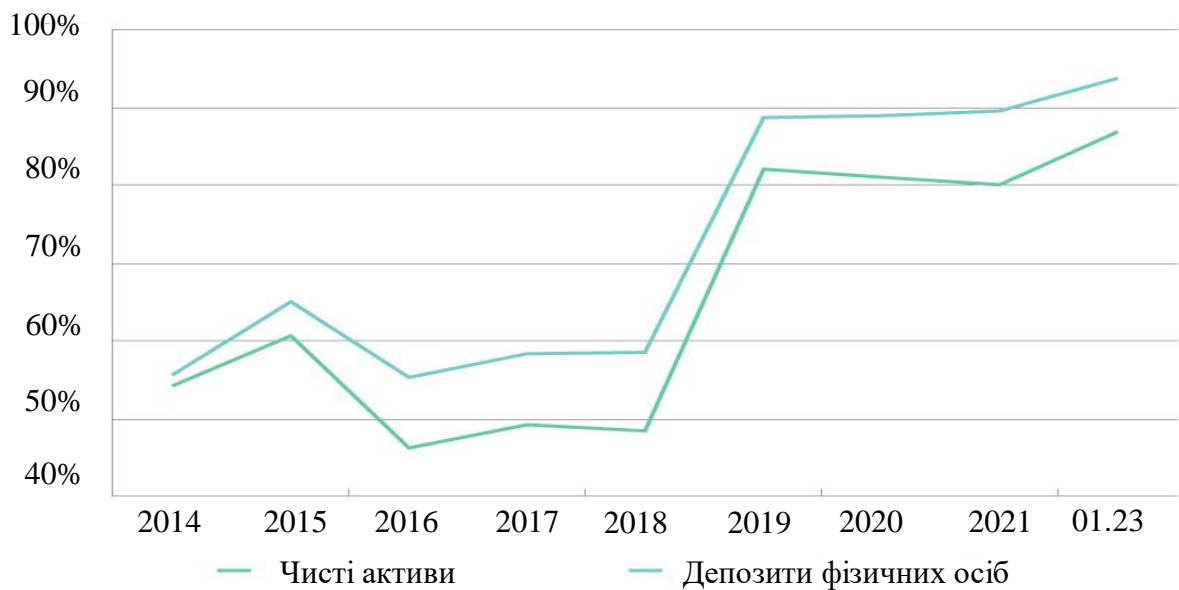

Рисунок 1.5 – Частка системно важливих банків за окремими показниками, %

Отже, реєстрація банків та ліцензування їх діяльності, банківський нагляд і аудит на основі аналізу звітності та економічних нормативів становлять базу для всебічного регулювання діяльності банківського сектора з боку НБУ. Слід зазначити, що одними з найістотніших рис банківського

сектора України є його незначна питома вага в національній економіці та підвищена концентрація капіталу в незначній кількості банків. За умов змішаної економіки, розвитку малого і середнього бізнесу численна мережа банків різних типів є конче необхідною.

1.2 Національний банк України: його роль у проведенні грошово-кредитної політики та банківського нагляду

Національний банк України — центральний банк України, особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» та іншими законами України. НБУ сучасна незалежна державна інституція, покликана забезпечувати цінову та фінансову стабільність у державі та сприяти економічному зростанню.

На центральний банк країни покладено безліч функцій (рис 1.4). Доволі складно виділити найголовнішу, але запропоную наступну ієрархію:

- а) Національний банк України має монополне право на емісію грошей, тому він є єдиним емісійним центром країни;
- б) оскільки він державний, тобто є банком держави, він підтримує загальнодержавні економічні програми, якщо вони не суперечать грошово-кредитній політиці. Він також може видавати власні постанови для банків;
- в) НБУ виступає банком банків, тобто може кредитувати банки нижчого рівня та надавати їм можливість рефінансування на певних умовах;
- г) і в завершенні центральний банк виступає органом банківського нагляду та контролю.

Зважаючи на вищеописане можна зробити висновок, що центральний банк (НБУ) є водночас і органом управління у банківській діяльності, і є суб'єктом господарської діяльності.

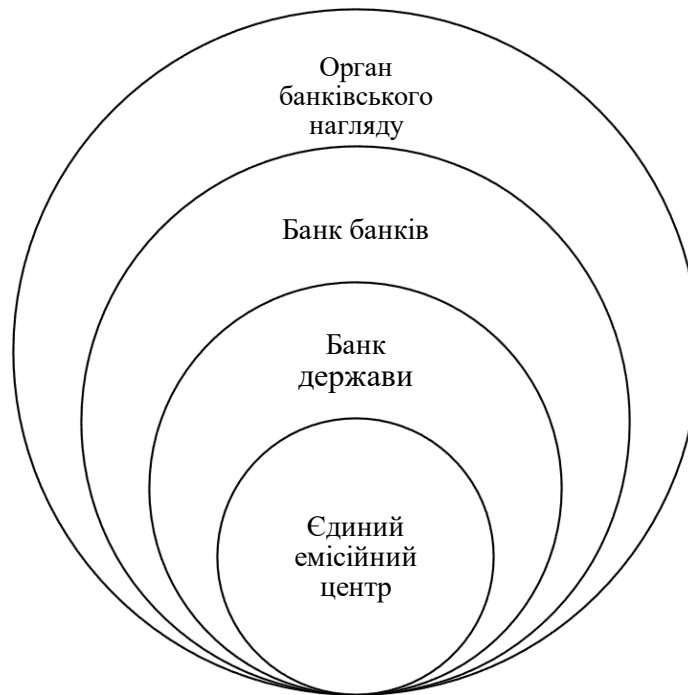

Рисунок 1.6 – Функції центрального банку

Міжнародною банківською практикою розроблено і перевірено ряд базових факторів, які створюють умови діяльності Національного банку, до яких належать:

- а) система чинних законів;
- б) ступінь незалежності Національного банку від органів державної виконавчої влади
- в) взаємодія Національного банку з банківською системою і кредитними установами країни.

Ці чинники вимагали свого закріплення у нормативно-правових актах, що встановлювали правовий статус НБУ та врегульовували його взаємовідносини з органами державної влади, визначали його місце в системі органів державної влади і створювали реальні правові гарантії незалежності банку при здійсненні його функцій [15].

Одна з найважливіших функцій Національного банку України – забезпечення стабільності національної грошової одиниці. В чинному законодавстві ця норма закріплена в ст. 99 Конституції України та в Законі

України «Про Національний банк України», в п. 6 якого визначено, що відповідно до Конституції основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

У Конституції України визначені та закріплені головні аспекти діяльності Національного банку як центральної ланки і керівного органу грошово-кредитної і валютної системи країни через його автономний статус у структурах влади. Наявність владних повноважень свідчить про право НБУ встановлювати формально-обов'язкові правила та норми у грошово-кредитній політиці та стимулювати їх здійснення за допомогою передбачених законами засобів впливу. Національний банк України є центром банківської системи та одночасно є органом держави та центром самоврядування банківської системи.

Прийнятий у 1999 р. Закон України «Про Національний банк України» заклав нові підходи щодо організаційної структури та правового статусу органів управління центрального банку України. Згідно з Конституцією України та статусним законом керівними органами центробанку держави є Голова НБУ, Рада НБУ та Правління НБУ.

Національний банк організується та функціонує відповідно до загальних правових принципів, які притаманні більшості державних органів. Згідно зі ст. 22 Закону України «Про Національний банк України» до системи НБУ входять: центральний апарат, філії (територіальні управління), розрахункові палати, Банкотно-монетний двір, фабрика банкотного паперу, Державна скарбниця України, Центральне сховище, спеціалізовані підприємства, банківські навчальні заклади та інші структурні одиниці й підрозділи, необхідні для забезпечення діяльності Національного банку [15].

Розробка та впровадження грошово-кредитної політики є ключовою функцією центрального банку. Саме за допомогою її інструментів центральний банк спроможний виконувати своє основне завдання – забезпечувати стабільність грошової одиниці.

Враховуючи взаємозв'язок між незалежністю центрального банку та особливостями застосування інструментів грошово-кредитної політики, можна говорити про явний політичний вплив з боку уряду або монетарної політики [15].

Сукупність заходів у сфері грошового обігу та кредиту, що спрямовані на забезпечення стабільності національної валюти, стримування інфляційних процесів в економіці країни, регулювання економічного зростання, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу країни – це і є грошово-кредитною політикою. Метою кредитно-грошової політики є сприяння економіці в досягненні загального рівня виробництва, яке характеризується повною зайнятістю та помірною інфляцією.

Основними інструментами регулювання грошово-кредитного ринку є: політика обов'язкових резервів; процентна політика (основою якої є використання облікової ставки НБУ та процентних ставок за його операціями як базової ціни національної валюти); здійснення відповідних регулюючих операцій на кредитному, валютному та фондовому ринках з метою утримання стабільності курсу національної валюти.

Згідно з пріоритетами економічного розвитку країни, основних його напрямів НБУ здійснює грошово-кредитну політику застосовуючи наступні інструменти регулювання грошового обігу та обсягу кредитування в господарстві: непрямі методи – облікова (дисконтна) та ломбардна політика, а також політика на відкритому ринку; прямі або адміністративні методи – переоблікове контингентування, політика обов'язкових резервів та різні селективні методи [16].

Національний банк здійснює нагляд і регулювання банків для сприяння безпеці та фінансовій стабільності банківської системи України. Банківський нагляд надає клієнтам, вкладникам, кредиторам і позичальникам упевненість у тому, що банки стабільно працюють, своєчасно та повністю виконують зобов'язання. НБУ здійснює нагляд і регулювання усіх банків України та їхніх підрозділів за кордоном, іноземних банків в Україні та інших

організацій і громадян у частині дотримання Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Банківський нагляд є невід'ємним етапом у системі забезпечення стабільного функціонування банківської системи. З метою підвищення його ефективності і наближення до вимог світових стандартів у жовтні 2000 р. Правління НБУ прийняло постанову про реорганізацію банківського нагляду. Згідно з цією постановою було встановлено перехідний період протягом 2001 – 2005 років для підготовки створення самостійного наглядового органу та для виведення банківського нагляду з-під контролю НБУ.

Спеціальний орган у системі Національного банку України (Генеральний департамент банківського нагляду, відділи в регіональних відділеннях НБУ, департаменти інспектування та моніторингу) здійснює банківський нагляд на індивідуальній та консолідованій основі та у формі інспекційних перевірок та безвиїзного нагляду. За порушення вимог законодавства щодо банківської діяльності НБУ має право застосовувати різноманітні заходи впливу [15].

Банківський нагляд на консолідованій основі означає нагляд за банківською групою (об'єднанням) з метою зменшення ризиків для банку від участі у групі для забезпечення стабільності банківської системи. Нагляд проводиться через регулювання, моніторинг та контроль ризиків банківської групи у визначеному НБУ порядку.

Щодо банківського нагляду на індивідуальній основі, він існує для підтримки надійності та ефективності окремих банків. Через нагляд НБУ може стримувати численні ризики при здійсненні комерційними банками банківських операцій для забезпечення їх стабільності як окремих одиниць, та нормального функціонування всієї банківської системи в цілому.

У серпні 1987 року Базельським Комітетом з банківського нагляду були опубліковані основні принципи організації банківського нагляду (рис.1.5). Ці принципи актуальні і в сучасній банківській політиці [16].

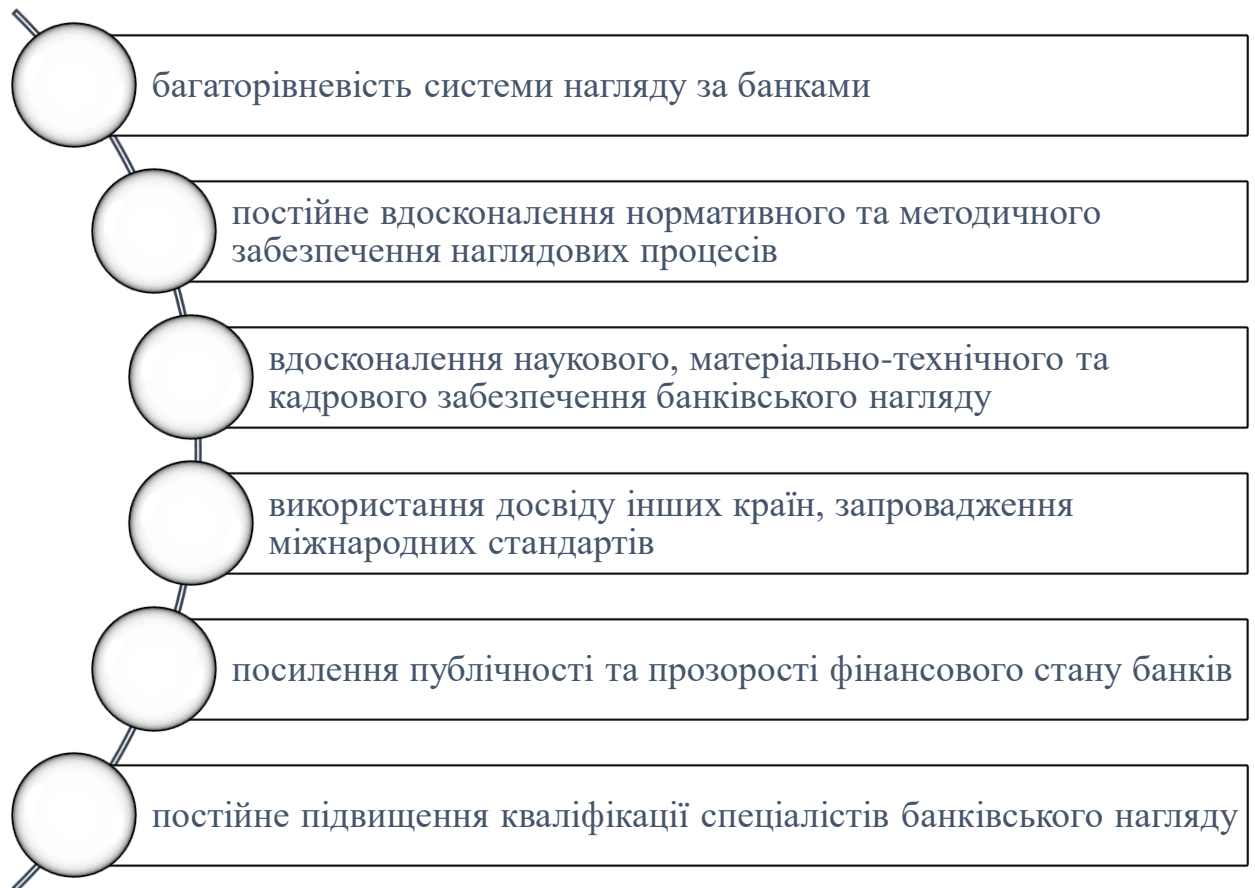

Рисунок 1.7 – Основні принципи організації банківського нагляду

У своїй діяльності Комісія Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків керується чинним законодавством України, нормативними актами Національного банку України, а також «Положенням про Комісію Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків і Комісію з питань нагляду та регулювання діяльності банків при територіальному управлінні Національного банку України», затвердженим постановою Правління Національного банку України від 26 жовтня 2007 р, № 395 (зі змінами та доповненнями).

Основними завданнями Комісії Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків України є:

- забезпечення стабільності й надійності банківської системи в цілому;
- захист інтересів вкладників та інших кредиторів банків;

- забезпечення координації та постійного поліпшення роботи служби банківського нагляду, забезпечення своєчасного надходження правдивої інформації для прийняття рішень та реагування щодо діяльності банків;
- застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, відповідно до делегованих Правлінням Національного банку і визначених нормативно-правовими актами Національного банку повноважень та накладання штрафів за невиконання (неналежне виконання) законодавчих вимог з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;
- сприяння удосконаленню законодавчого забезпечення діяльності банківського нагляду, ініціювання нових і вдосконалення чинних законів України та нормативно-правових актів Національного банку.

Організаційною формою діяльності Комісії Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків є засідання. Засідання Комісії Національного банку проводяться не рідше ніж один раз на місяць. Засідання Комісії при територіальному управлінні проводяться в разі виникнення питань, що потребують розгляду [17,4]

Об'єктом перевірки Національного банку України може бути також особа, щодо якої є достовірна інформація про здійснення нею банківської діяльності без банківської ліцензії.

На даному етапі в Україні застосовується змішана форма банківського нагляду, сутність якої полягає у поєднанні дистанційного контролю та перевірок безпосередньо на місцях, та все це здійснюється у тісній взаємодії з органами внутрішнього і зовнішнього аудиту. Щодо аудиту, то Національний банк України підчас перевірок може користуватися послугами інших установ за окремими угодами.

Рисунок 1.8 – Питання, що роз'яснюють мету банківського нагляду

Мета банківського нагляду незалежно від форми полягає у низці питань, що потребують дослідження та вирішення. Докладніше про них на рис.1.6.

Отже, Національний банк вивчає діяльність і аналізує ризики і перспективи кожного банку та банківської системи, застосовуючи наступні підходи:

- Професійне судження при оцінці ризиків, яких припускається банк у своїй діяльності на ринку. НБУ визначає стійкість і безпечність роботи банку, використовуючи передові методи та інструменти нагляду на основі оцінки ризиків.
- Оцінка перспектив з урахуванням не лише поточних ризиків банку, але й тих, що з високою ймовірністю можуть виникнути в майбутньому. Впроваджує систему раннього реагування на проблеми конкретного банку, щоб упередити та мінімізувати негативні наслідки для його клієнтів, партнерів та банківської системи.
- Фокус уваги на тих питаннях і банках, що становлять найбільшу небезпеку для сталості банківської системи України.

Сталість і стійкість банківської системи є запорукою успішної економіки країни. Ці підходи дозволяють передбачити можливі проблеми у діяльності конкретного банку та вчасно застосувати заходи впливу.

1.3 Методи регулювання банківської діяльності

Основним органом регулювання грошового обігу виступає банківська система. Методи державного регулювання визначають принцип побудови самої банківської системи.

Банківське регулювання – одна з функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Завдяки тому, що банківська система України дворівнева, відокремлюються операції регулювання грошового обігу емісійні (закріплені за банком першого рівня) від розрахункових, касового і кредитного обслуговування юридичних і фізичних осіб (виконують банки другого рівня). Тоді як комерційні банки належать до різних форм власності, центральний банк – державний. Його діяльність і є основним інструментом державного регулювання грошового обігу.

Проводячи розумну кредитно-грошову і фіскальну політику, встановлюючи величину ставки рефінансування, регулюючи умови випуску внутрішніх і зовнішніх облігаційних позик і здійснюючи грошову емісію, держава в особі Національного банку повинна бути спроможною формувати збалансовані потоки фінансових ресурсів.

Форми державного регулювання, що здійснюється в Україні, зображено на рис. 1.7.

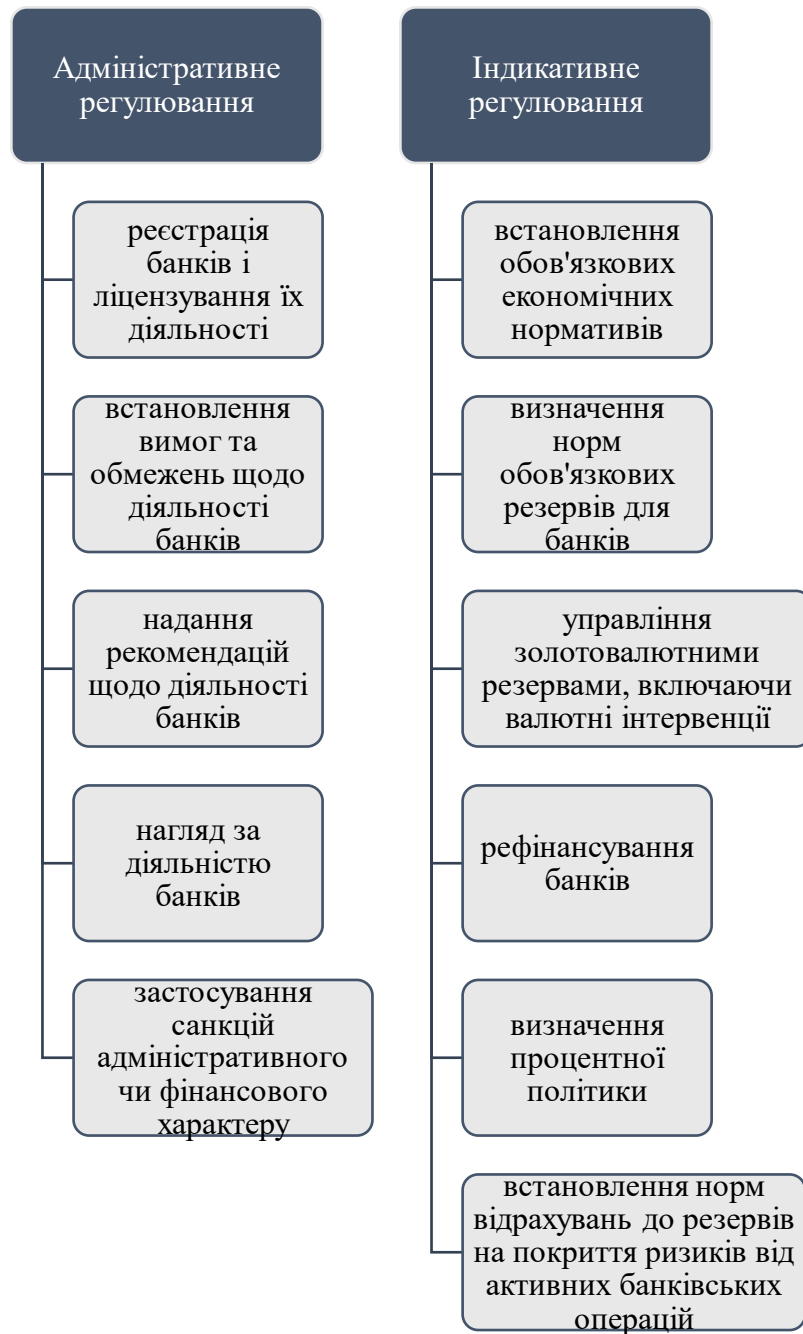

Рисунок.1.9 – Форми державного регулювання

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках.

На сучасному етапі розвитку економіки та банківської системи України необхідно сконцентрувати увагу на антикризовому управлінні банківською

системою. Нажаль, у часи розгортання на теренах нашої держави фінансово-економічної кризи, а зараз фінансових ризиків пов'язаних з війною, гостро постають питання ефективного антикризового регулювання.

Зосередження уваги на антикризовому регулюванні за допомогою якого можна передбачати, вчасно розпізнавати і успішно вирішувати найскладніші проблеми є важливим є в організації роботи банківської системи.

В дослідженні ми проаналізували історію зародження антикризового регулювання банківської діяльності: першим чинником стала глобалізація фінансових ринків із зростанням нестабільності в фінансово-банківській сфері. Про зростаючу кількість кризових явищ свідчить те, що за останні 40 років банківської кризи у всьому світі траплялись близько 120 раз.

На сьогоднішній день економіка України знаходиться у на найнижчому за всю історію незалежності рівні. Сприяли цьому не тільки наслідки світової фінансово-економічної кризи, наслідки пандемії Covid 19, але і низка внутрішніх факторів, що більше поглиблюють цей стан, а саме: восьмирічний військовий конфлікт на сході, анексія Автономної Республіки Крим, та повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 році - всі ці події призвели до спаду реального сектору економіки, відтоку інвестицій, девальвації національної валюти, зростання державного боргу, триваючої політичної, економічної та соціальної нестабільності. На тлі цих проблем значно впала довіра людей до банківської систему, що також негативно впливає на фінансовий стан країни через відтік депозитів, в той же час слід відмітити що під час війни населення з розумінням поставилося до проблем банківського сектору, не було панічного відтоку депозитів, та зняття готівки з карток, що допомогло встояти системі.

Сучасний стан невизначеності та нових загроз, що з'явилися під час війни в Україні, різке погіршення фінансово-економічних, соціально-політичних умов розвитку створюють безпрецедентні загрози для функціонування банківської системи.

Тому антикризове управління є надзвичайно важливим саме зараз, тому його елементи повинні бути впроваджені як на рівні НБУ, так і на рівні комерційних банків України.

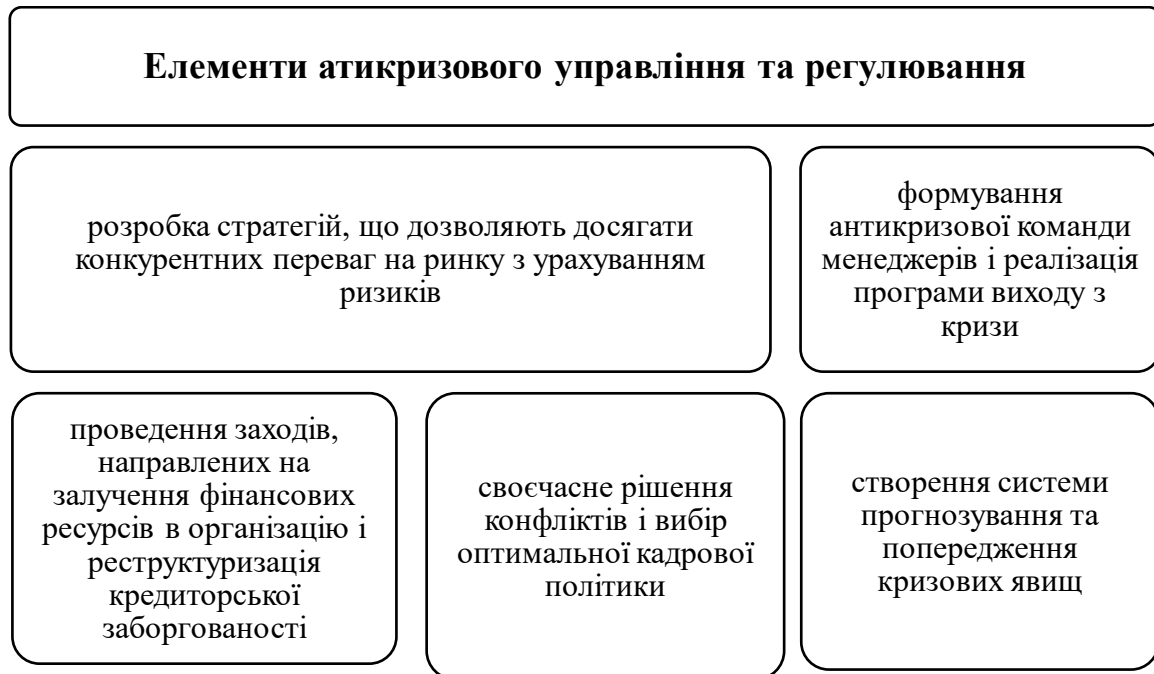

Рисунок. 1.10 – Складові антикризового управління

На рівні державного регулювання методи банківського антикризового регулювання мають бути направлені на:

- впорядкування та оновлення нормативної бази;
- перегляд монетарної та фінансової політики НБУ, основна мета якої – поступове зниження інфляції в Україні до рівнів, сумісних із ціновою стабільністю (5 % +/- 1 п. п.), а під час війни – утримання інфляції на запланованому рівні, враховуючи поточний стан економіки;
- введення тимчасової адміністрації в проблемних, нестійких та неплатоспроможних банках, удосконалення процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та фінансування ФГВФ задля забезпечення виплат відшкодування вкладникам;
- фінансове оздоровлення банків через введення механізмів оперативного підтримання ліквідності банків, які мають вплив депозитів

фізичних осіб, шляхом проведення НБУ позачергових тендерів та надання банкам кредитів для збереження їх ліквідності строком до 1-2 років;

- сприяння з реорганізації найбільш економічно нестійких банків;
- розробка та впровадження системи депозитного страхування за прикладом досвіду США [18,19].

Попередженням несприятливого розвитку інфляційного процесу в економіці і заходом щодо зміцнення довіри населення до дій центрального банку і уряду є використання спеціальної монетарної політики – інфляційного таргетування, від цієї політики НБУ не відмовився під час війни, продовжує її впровадження.

Інфляційне таргетування як мета монетарної політики включає в себе наступні елементи:

- публічне оголошення критичної точки інфляції та її бажаного порогу;
- постановка цінової стабільності як головної мети монетарної політики;
- повна доступність інформації щодо фінансової стратегії центрального банку (щодо грошових агрегатів, валютного курсу і вибору інструментів монетарної політики);
- взаємодія центрального банку з широкою громадськістю і ринками щодо планів, цілей і рішень монетарної влади (транспарентність ЦБ), роз'яснення цілей і свого бачення економічної ситуації;

Інфляційне таргетування включає в себе три етапи:

- а) відкрите оголошення цільового значення інфляції;
- б) надання динаміці інфляції більшої ваги в порівнянні з іншими цілями центрального банку;
- в) підвищення прозорості монетарної політики і відповідальності керівництва монетарної влади

Ці три кроки описуються тріадою фундаментального принципу ефективного інфляційного таргетування: «довіра – прозорість – відповідальність».

Впровадження таргетування інфляції у економіки різних країн світу реалізовувалась у два основних етапи. Перший стартував у Нової Зеландії (таргетування інфляції замінило дискреційну політику центрального банку) в 1989 р., після чого таргетування інфляції запровадила Іспанія. Через деякий час другий етап розпочався в Чехії, після якої більше десятка країн запровадили таргетування інфляції. Наразі цей монетарний режим застосовують 30 країн, з яких 21 країна, що розвивається. Тож можна зробити висновок, що даний режим може зарадити економіці у сучасному стані.

Протягом «першої хвилі» інфляційне таргетування було також запроваджено в кількох європейських країнах. У Великобританії це відбулося невдовзі після виходу країни з європейського механізму обмінного курсу ERM у вересні 1992 р. Швеція запровадила інфляційне таргетування в січні 1993 р., центральний банк Швеції оголосив інфляційний таргет у розмірі $2\% \pm 1\%$. Фінляндія, де посилення девальваційного тиску на фінську марку призвело до переходу до вільного плавання в 1992 р., через шість місяців запровадила інфляційне таргетування [4].

«Друга хвиля» поширення таргетування інфляції охопила не лише індустріальні країни, але значною мірою й нові ринкові економіки та економіки, що розвиваються. Запровадження після 1998 р. цього монетарного режиму розвиненими ринковими економіками відбулося після утворення 11 країнами (куди увійшли Іспанія та Фінляндія) Європейського монетарного союзу й зони євро [20].

Серед причин переходу до інфляційного таргетування були: втрата попередніх номінальних якорів, бажання знизити інфляційні очікування протягом дезінфляції, занепокоєння інфляційними наслідками зростання

непрямих податків, утворення монетарного союзу в Європі, фіскальні реформи. Падіння режиму фіксованих курсів у деяких випадках призвело до особливо швидкого переходу до нового монетарного устрою. Багато причин були приводом для переходу до інфляційного таргетування, однак в основі переходу до інфляційного таргетування була необхідність у спаданні інфляції.

Незважаючи на те, що проблема інфляції в країнах, що розвиваються, й нових ринкових економіках стояла більш гостро, інфляційне таргетування спочатку вважалося непридатним для ринкових економік, що формуються, але з часом бачення цього змінилося. Починаючи з 1997 р. до 2002 р. щонайменше 14 нових ринкових економік (включаючи Чеську Республіку, Польщу, Бразилію, Чилі, Колумбію, Південну Африку, Таїланд, Корею, Мексику, Угорщину, Перу, Філіппіни та ін.) запровадили експліцитний режим інфляційного таргетування. В 2005-2007 рр. принаймні шість інших економік перейшли до таргетування інфляції (Словацька Республіка, Індонезія, Румунія, Туреччина, Сербія) [4].

Варто зазначити, що країни Східної та Центральної Європи приділяли значну увагу стратегії монетарної політики, прагнучі забезпечити монетарну стабільність у процесі швидких інституційних перетворень на шляху до євроінтеграції [21].

В Україні стратегія інфляційного таргетування впроваджена через необхідність зниження рівня інфляції у рамках стабілізації економічно стану країни та покращення діяльності банківської системи зокрема.

Переваги обраного режиму зображено на рис. 1.11.

Методи таргетування поділяють на:

а) строге таргетування – чітко визначений кількісний показник інфляції виступає обов'язковою ціллю монетарної політики;

б) гнучке таргетування – якщо кількісний орієнтир має певний діапазон коливань.

За останні роки Національний банк значно просунувся у питанні роботи даного режиму, досяг значного прогресу в організації прийняття рішень, поглибленні аналітичного інструментарію та побудові операційної структури відповідно до стандартів, притаманних режиму інфляційного таргетування.

Рисунок. 1.11 – Переваги інфляційного таргетування

Із внесенням змін до Закону України «Про Національний банк України» чітко визначено, що: «відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі» [15]. Цінова стабільність – це збереження купівельної

спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких, стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін [15]. Інфляційна ціль (таргет) встановлюється Радою НБУ і є незмінною.

Серед переваг інфляційного таргетування є те, що воно дозволяє зосередити увагу монетарної влади на внутрішніх явищах і проявляти активність щодо зовнішніх шоків по відношенню до національної економіки. Також ця політика нескладна, тож легко зрозуміла широкому загалу, що добре впливає на довіру до державної економіки; легко контролювана і урядом, і самими різними економічними агентами.

А до недоліків даної монетарної політики варто віднести досить високий рівень довільності в діях центрального банку, до того ж воно не завжди ефективно, оскільки інфляцію важко контролювати через наявність тривалих лагів в монетарній політиці. Ця політика не запобігає фіскальну експансію і дефіцит бюджету. До того ж помилки в прогнозах інфляції можуть бути великими, що ускладнює центральному банку досягнення довіри з боку індивідів і фірм [22].

Ліквідація банку є одним із методів управління банківською системою, спрямований на очищення системи від слабких банків або таких, що чинять протизаконні дії. Підстави та порядок ліквідації банку регулюються нормами як загального, так і спеціального банківського законодавства. Оскільки будь-яке банківська установа створюється у формі господарського товариства, на банки поширюється дія норм Закону України "Про господарські товариства", що передбачають підстави, за якими здійснюється ліквідація господарських товариств.

Рішення про ліквідацію банку може бути прийнято Національним банком у разі:

– порушення банком банківського законодавства чи інших нормативно-правових актів НБУ, що призвело до значної втрати активів або

доходів і неплатоспроможності банку та / або заподіяло істотну шкоду інтересам їх клієнтів;

- приховування яких рахунків, інших документів, активів.

Рішення про ліквідацію банку приймається Правлінням Національного банку та оформляється відповідною постановою. Одночасно з прийняттям рішення про ліквідацію: відгукується ліцензія на здійснення всіх банківських операцій; припиняються повноваження правління, ради банку і загальних зборів банку; призначається ліквідатор (ліквідаційна комісія та її голова, якщо ліквідація проводитиметься співробітниками НБУ); доручається керівникам відповідного територіального управління НБУ та Центральної розрахункової палати вжити заходів щодо припинення банком активних операцій за його кореспондентськими рахунками, відкритими в НБУ.

Ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язаний протягом трьох днів після його призначення опублікувати в одному з офіційних друкованих видань та в одній з місцевих газет за місцезнаходженням ліквідованого банку оголошення про початок ліквідації банку, а також вивісити його в кожному територіальному підрозділі банку з визначенням дати та адреси, за яким він приступає до виконання своїх обов'язків.

Протягом трьох місяців з дня, визначеного в оголошенні про ліквідацію банку, ліквідатор зобов'язаний провести заходи щодо інвентаризації активів ліквідованого банку, припиненню трастових зобов'язань банку, розглянути заявлені вимоги кредиторів, визначити суму заборгованості кожному кредитору та черговість погашення визнаних вимог, в результаті проведеної роботи скласти проміжний ліквідаційний баланс та надати його до територіального управління НБУ.

Вимоги кредиторів банку задовольняються ліквідатором за рахунок коштів банку, а також за рахунок коштів, отриманих в результаті реалізації його майна, в певній послідовності (рис.1.9).

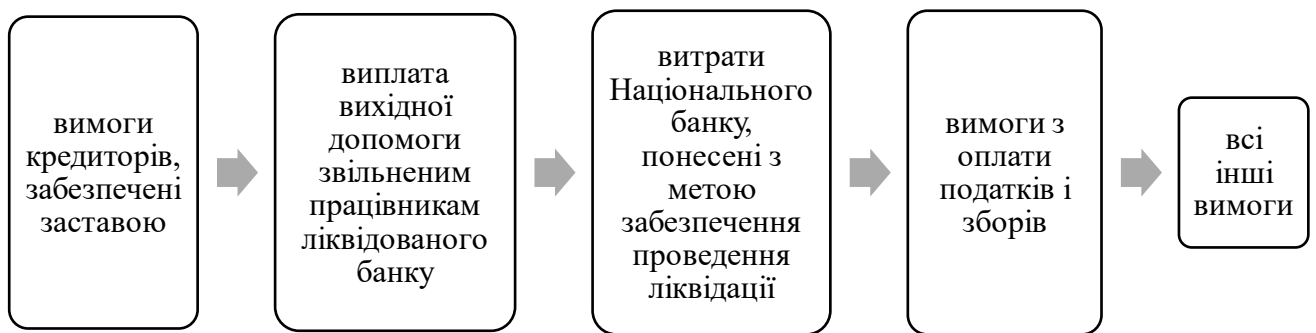

Рисунок. 1.12 – Послідовність погашення вимог кредиторів

Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження коштів на накопичувальний рахунок ліквідаційної комісії і тільки після повного задоволення вимог попередньої черги.

Активи банку, що залишилися після погашення всіх вимог кредиторів, розподіляються між акціонерами (учасниками) відповідно до кількості належних їм акцій (часток у статутному капіталі).

По закінченні роботи ліквідатор складає ліквідаційний баланс і надає його з матеріалами роботи ліквідатора до територіального управління (Управління нагляду за великими банками) НБУ для розгляду та затвердження. За результатами розгляду поданого ліквідатором пакету документів відповідний підрозділ НБУ складає висновок про роботу ліквідатора (ліквідаційної комісії). Рішення про виключення банку з Реєстру банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ приймає Комісія Національного банку. З моменту виключення банку з Реєстру його ліквідація вважається завершеною, а банк – що припинив свою діяльність [15].

Щодо розробки та впровадження системи депозитного страхування за прикладом досвіду США, то перша відмінність від методів управління в Україні проявляється в учасниках – США має змішану систему захисту вкладників, функціонування якої забезпечують дві спеціальні організації:

Федеральна корпорація зі страхування депозитів (ФКСД) і Федеральна корпорація зі страхування депозитів позиково-ощадних організацій (ФРС). Вони ділять між собою об'єкти страхування: у ФКСД це всі банківські внески, враховуючи їхні гарантійні зобов'язання перед клієнтом. У ФРС – всі інші. У ФКСД страхуються внески приватних і юридичних осіб, державних і недержавних організацій. Обов'язково страхуються внески в «національних банках», що працюють за генеральною ліцензією на території США (необхідна умова — членство у ФРС). Це стосується також «банків штатів», що діють за ліцензіями, виданими урядами окремих штатів, добровільних членів ФРС. Управляє корпорацією Рада директорів, що складається з п'яти членів: троє призначаються контролером грошового обігу, Радою керівників ФРС і ФКСД, двоє — президентом США зі схвалення сенату. Важливим є те, що директорами не можуть бути особи, які раніше працювали в банках. Крім того, вони повинні належати до різних політичних партій.

Первинний капітал формується із коштів казначейства і дванадцяти федеральних резервних банків. Важливим є те, що також корпорації надана можливість в екстрених випадках одержати кредит від казначейства США – до 3 млрд. дол. Ще однією Перевагою такої системи є те, що розірвання відносин між ФКСД носить є двостороннім, тобто банк може в будь-який час розірвати з нею відношення, також і корпорація має право виключити з системи страхового захисту банки, якщо ті були помічені в здійсненні незаконних операцій. Найважливішим, що на наш погляд повинно бути майже в кожній системі кожної країни є те, що вкладники банку можуть бути спокійні – незалежно від мотивів, що призвели до позбавлення банком такого захисту, страхове відшкодування забезпечується ще протягом двох років з моменту розірвання договору. Протягом цього часу банк зобов'язується робити щорічні внески за діючою ставкою, розрахованою на незмінну суму внесків [23].

Висновки до розділу 1

Таким чином, у результаті аналізу наукової літератури стосовно банківської системи та засад її функціонування ми дійшли висновків, що банк – це ядро банківської системи, який має право здійснювати дозволені ліцензією банківські операції з метою отримання прибутку. Самі операції поділяються на залучення до вкладів грошових коштів; розміщення зазначених коштів від свого імені, за свій рахунок і на власний ризик, на умовах поворотності, платності, строковості; відкриття та обслуговування банківських рахунків і здійснення розрахунків.

Банківська система в Україні дворівнева: на першому рівні знаходиться НБУ, а другому – комерційні банки та інші установи, що мають ліцензію на виконання банківських операцій.

Симптомами наявності проблем у банку є: кількісні (показники капіталу, структура активів), якісні (негативна репутація) та похідні (рентабельність і ліквідність). Причини – невдоволеність клієнтів якістю банківських послуг, розслідування з боку державних органів влади, наявність серйозних проблем, які приховувались від зацікавлених осіб.

Антикризове управління діяльністю банку – комплекс заходів щодо виявлення факторів, які спричиняють кризу, профілактики, діагностики, попередження і нейтралізації кризових явищ, спрямований на досягнення цілей діяльності банку, реалізацію стратегії, прогресивний розвиток. Дії з боку уряду та Центрального банку класифікуються як антикризове регулювання.

Система антикризового управління в банку повинна складатись на основі діагностики, стрес-тестингу, бенчмаркінгу, аутсорсингу, реінжинірингу бізнес-процесів, встановленню внутрішніх лімітів та нормативів. Адаптація банківського законодавства України до відповідного

законодавства ЄС передбачає поступове приведення відповідно до європейських стандартів нормативних актів Національного банку України.

Співробітництво у галузі валютно-грошової політики спрямовується на підтримку зусиль України у напрямках зміцнення її валютно-грошової системи та поступового зближення політики України з політикою європейської валютної системи шляхом отримання необхідної технічної допомоги. Сюди також входить неформальний обмін поглядами щодо принципів та функціонування європейської валютної системи.

Спрямування України на таку інтеграцію може прискорити процес проведення реформ в економіці для створення необхідних передумов переходу до вищого ступеня інтеграційних процесів.

2 СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Характерні риси та особливості розвитку банківської системи України

Потужна банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в Україні. В умовах постійних економічних трансформацій вітчизняні банки проходять серйозну перевірку часом. Швидка та непередбачувана зміна умов функціонування, відкритість зовнішньому середовищу та схильність до внутрішніх перетворень спонукають банківську систему до постійного удосконалення. Рівень розвитку економіки значною мірою залежить від стану банківської системи.

З самого моменту утворення характерними рисами банківської системи України завжди були її дворівнева побудова (Згідно з положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність»), поглиблене централізоване регулювання діяльності кожного окремого банку і банківської діяльності в цілому, централізований механізм контролю і регулювання руху банківських резервів, наявність загальносистемної інфраструктури і гнучке поєднання високого рівня централізації управління банківської системи зі збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку. Тож, склад сучасної банківської системи складається з: центрального (національного) банку – вищий рівень, який є емісійним центром з його організаційною структурою; і базовий нижчий рівень – комерційні банки зі своєю організаційною структурою (філіями, відділеннями). Структура національної банківської системи у кожній країні визначається рівнем розвитку продуктивних сил, потребами задоволення розширеного відтворювального процесу в національній економіці, законодавством даної країни. Тому банківські системи в кожній країні істотно різняться [24].

Розглядаючи дворівневу банківську систему, слід звернута увагу на елементи банківської системи України, що вона включає в себе. По-перше, це Національний банк України. Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України та банківської системи в цілому. НБУ визначає та проводить грошово-кредитну політику, монопольно здійснює емісію гривні та організовує готівковий грошовий обіг, виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування. По-друге, це Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, що є установою створеною для забезпечення захищеності інтересів вкладників банків та виведення неплатоспроможних банків з ринку. Фактично ФГВФО – другий регулятор на банківському ринку України. Третіми йдуть банки, банківські групи, спілки та асоціації. Банки – основний елемент банківської системи, адже вони мають виключне право на підставі банківської ліцензії надавати банківські послуги і, як наслідок, призводити до дії весь існуючий механізм функціонування банківської системи України.

Банківська група відрізняється від асоціації тим, що об'єднує групу юридичних осіб, які мають спільного контролера у вигляді материнського банку та його українських та іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами та складається з двох або більше фінансових установ та в якій банківська діяльність є переважною, асоціація ж є договірним об'єднанням банків, створена з метою захисту та представлення інтересів своїх членів. Та останніми йдуть небанківські установи, які наділені Національним банком України надавати окремі види банківських послуг. Такими є валютні операції та НБУ видає ліцензії небанківським фінансовим установам, які мають намір стати учасниками платіжних систем, на переказ коштів без відкриття рахунків, сертифікує фахівців з тимчасової адміністрації і реорганізації банків, фахівців з ліквідації банків. Останніх можна вважати окремими складовими системи.

На вищому рівні у дворівневій системі зосереджується відповідальність за вирішення макроекономічних завдань грошово-кредитної сфери і підтримання сталості грошей. Банки другого рівня, що складають основу всієї банківської системи і забезпечують обслуговування економічних суб'єктів, діють на засадах комерційного розрахунку і конкуренції з метою отримання прибутку. Банківська система України діє в умовах ринкової конкуренції, тому провідними принципами її організації є:

Рисунок. 2.1 – Принципи функціонування банківської системи України

В ринковій економіці банківська система повинна забезпечувати стабільний розвиток країни, тому вона виконує 3 функції (рис.2.2), що є дуже важливими для ефективної взаємодії банківської системи з галузями реального сектору економіки.

Трансформаційна функція полягає у залученні банками вільних коштів та передачі їх різним суб'єктам економічних відносин, що цих грошей потребують. Емісійна функція притаманна лише Національному банку України та розкриває свою сутність у оперативному змінюванні грошової маси в обігу у відповідності до змін попиту на гроші. Але цей процес

реалізується методами та інструментами грошово-кредитної політики та має бути виважений, адже неконтрольоване збільшення грошової маси в обігу призводить до інфляції.

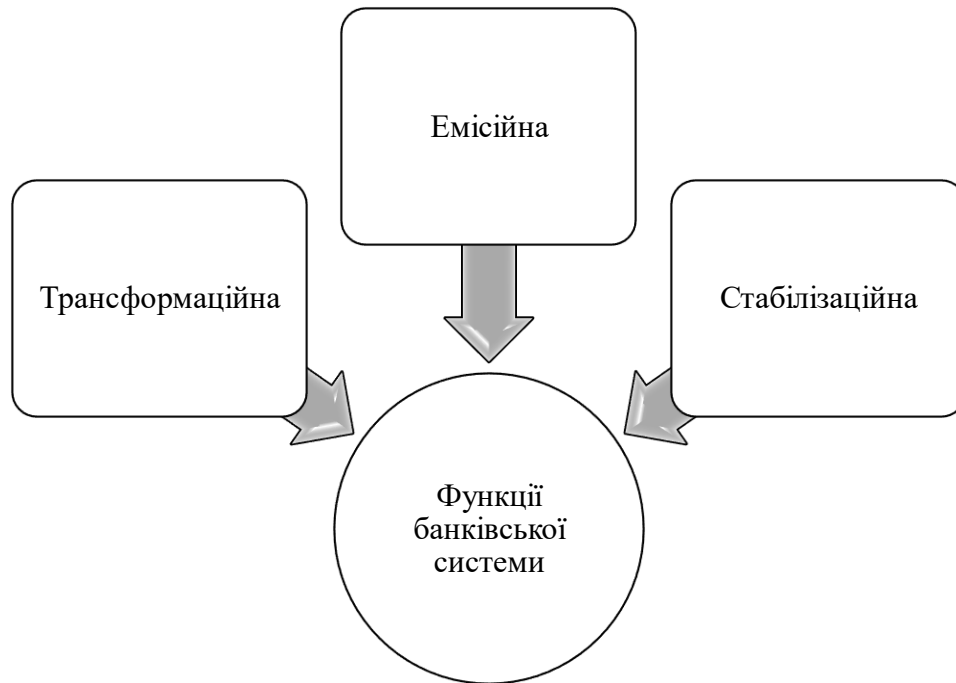

Рисунок 2.2 – Функції банківської системи

Стабілізаційна функція забезпечує сталість банківської діяльності і грошового ринку. Вона проявляється в регламентації діяльності усіх ланок грошово-кредитної системи та створенні дієвого механізму державного контролю і нагляду за дотриманням законодавства у діяльності банків.

Законодавче забезпечення функціонування банківської системи України було започатковане з прийняттям у 1991 році Закону України «Про банки та банківську діяльність». Але фактично діяльність банківських установ на території України почалась раніше. Запропоную виділити кілька часових етапів створення та розвитку національної банківської системи:

- 1988 – 1990 рр. – створення прототипу системи українських комерційних банків у складі банківської системи СРСР;

- 1991 р. – 1993 р. – початок формування та розвиток банківської системи України на етапі становлення економічного і політичного суверенітету;
- 1994 – 1998 рр. – розвиток банківської системи в умовах поглиблення фінансово-економічної кризи;
- 1999 – 2008 – розвиток банківської системи в умовах реструктуризації економіки, падіння прибутковості банківських операцій. Цей етап ще можна назвати періодом стабільності;
- 2008 – сьогодні – функціонування банківської системи в умовах постійної нестабільності ринкової та світової економіки, кризовий стан.

Як можна прослідкувати, у банківській системі до 2008 року спостерігалися позитивні тенденції, в державі реєструються іноземні банки та їхні представництва, відбувається зміна акціонерів шляхом продажу і перепродажу банків, а також здійснюється реєстрація нових банків.

Політична та військова нестабільність 2014 року негативно вплинула на банківську систему: стався значний відтік клієнтських коштів, якість клієнтського портфелю впала. Ліквідність та платоспроможність системи перебувають під тиском. Кількість неплатоспроможних банків істотно зростає в час, коли криза платіжного балансу трансформувалась у банківську та боргову кризу.

Підчас антитерористичної операції на сході країни на банківський сектор впливає депресія економічної активності і погіршення стану державних фінансів; як результат – напруга на грошово-кредитному ринку, зниження довіри до банківської системи та національної валюти.

Наприкінці 2015 року стан банківського ринку почав покращуватися і на початку 2016 ліквідність всієї системи досягла найвищого показника у 100 млрд грн. Більшість банків є учасниками міжнародних карткових систем та/або НСМЕП, у розвитку якої бере активну участь НБУ. Станом на 1 жовтня 2015 року в обігу перебувало 61,81 млн. платіжних карт, емітованих

вітчизняними банками, з яких майже 49 % були активними; інфраструктура обслуговування карткового бізнесу налічує 33,4 тис. банкоматів і 189,4 тис. банківських терміналів; еквайрингова мережа складається з 168,7 тис. торговельних терміналів [25].

Станом на 01.11.2016 року у стані ліквідації за рішенням власників знаходяться 2 банки, процедура ліквідації яких ініційована до прийняття Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» – 1 банк, ліквідація яких здійснюється Фондом гарантування вкладів фізичних осіб – 79. Кількість клієнтів банків – 74,8 млн., з яких 72,7 млн. – фізичні особи (резиденти і нерезиденти).

У 2017 році на саміті держав-учасниць «Великої двадцятки» були затверджені принципи розвитку цифрової фінансової інклюзії. Держави домовилися використовувати всі доступні канали для підвищення рівня доступності фінансових послуг для населення, включаючи поштові відділення. В Україні можливості поштових операторів досі зводилися до однієї послуги — поштового переказу. Враховуючи динамічний розвиток безготівкової економіки, використання платіжних карток, платежів в інтернеті та активне впровадження інноваційних сервісів, «поштовикам» було складно відповідати вимогам часу.

За результатами 2018 року абсолютним лідером на ринку внутрішньодержавних переказів стала дочірня компанія «Нової пошти» ТОВ «Пост фінанс», через яку здійснено близько 47% переказів коштів у межах України через системи переказу, створені резидентами. Друге місце, близько 25%, посіла «Укрпошта»

З метою імплементації норм закону «Про валюту та валютні операції», з 7 лютого 2019 року Нацбанк дозволив операторам поштового зв'язку надавати послуги з переказу коштів у національній та іноземній валютах, а також здійснювати готівковий обмін валют за умови отримання відповідних ліцензій регулятора.

Протягом цих років з 2016 по 2019 спостерігався незмінний тренд – скорочення кількості банківських відділень у регіонах. Так, на 1 січня 2016 року банки мали 14 095 відділень по всій території України, а на початку 2019 року загальна кількість банківських відділень скоротилася до 9 625.

Оптимізація витрат банків, у тому числі шляхом закриття відділень, стала одним з факторів, який дозволив після збиткових для банківської системи 2014-2017 років за результатами 2018 року вийти на позитивний фінансовий результат.

Напочатку липня 2019 року Нацбанк розпочав оновлення платіжного ринку. Після консультацій, обговорень, публічних заходів наприкінці січня 2020 року Нацбанк презентував проєкт нового закону про платіжні послуги. Ці нові фінансові продукти та сервіси, покликані надати більше комфорту та зручності для споживачів, та створити більш конкурентне середовище між банками та небанківськими установами, а отже – більш якісні послуги.

В роки 2019 – 2021 банківська система України працювала в умовах випробувань – мінливістю ситуації із рівнем захворюваності на COVID-19, темпами вакцинації, появою і стрімким поширенням нових штамів коронавірусу, що змушували країни вертатись до практики карантинних обмежень. Подолання наслідків і негативних тенденцій, що сформувалися під впливом пандемії COVID-19, ускладнено повільним економічним зростанням, високим інфляційним тиском та посиленням загроз на тлі геополітичного загострення.

Однак банківська система України впевнено реалізувала свою місію, забезпечуючи цінову і фінансову стабільність та сприяючи укріпленню макроекономічного розвитку країни. В цей час НБУ наполегливо шукав та виявляв слабкі і вразливі місця банківської системи, активно працював над розширенням горизонтів її гнучкості, посиленням її стійкості і накопиченням міцності.

Прибуток банківського сектору в 2021 році сягнув історичного максимуму – 77,5 млрд грн (удвічі вище, ніж у 2020 році), а рентабельність

капіталу склала 35% (порівняно із 19% у 2020 році). Як показали проведені у 2021 році стрес-тестування – банки загалом готові до гіпотетичної кризи, а ризики для капіталу банків знизилися впродовж двох років. Усі банки виконували норматив короткострокової ліквідності LCR, а більшість банків перевиконувала його навіть із значним (двократним) запасом.[26]

2.2 Аналіз проведення монетарної політики НБУ під час війни

Повномасштабне вторгнення РФ принесло в Україну не тільки смерть та страждання людям, а й катастрофічні втрати економіки. Окупація значних територій на півдні та сході, руйнування майна та інфраструктурних об'єктів, важливих для життєзабезпечення, руйнування логістичних зв'язків, та навіть катастрофічні наслідки для природного середовища (мінування полів, підриви дамб та т.і.). Саме за цих умов перед НБУ та банківською галуззю стала найважливіше завдання забезпечити фінансову стабільність, безперебійне функціонування банківської та платіжної систем, безперебійної роботи державних фінансів і фінансової системи загалом та проводити монетарну політику для досягнення основних цілей:

- утримання контролю за інфляцією;
- фінансування дефіциту бюджету в умовах війни;
- підтримки рівня міжнародних резервів та стабільності курсу.

Національний Банк гідно прийняв цей виклик, упорався з цими завданнями протягом 2022 року.

З самого початку війни НБУ визначився, що незважаючи на нові виклики режим інфляційного таргетування є незмінним у роботі банківської системи. Зважаючи на надзвичайну ситуацію, невизначеність умов функціонування з перших днів НБУ запровадив адміністративні обмеження на валютному ринку. Але в стані руйнації економіки кожного дня зростали нові фінансові ризики з якими існуючі монетарні інструменти не могли впоратися.

Так для функціонування грошово-кредитного та валютного ринків облікова ставка не відіграла відчутне значення, саме тому Нацбанк прийняв рішення зафіксувати валютний курс, що дозволило утримувати інфляційні та девальваційні очікування, та контролювати їх не давши можливості дестабілізувати макроекономічну ситуацію.

Національний банк означив для себе основні цілі монетарної політики на час війни:

- максимальне забезпечення потреб оборони;
- надійне функціонування фінансових ринків;
- забезпечення безперебійної роботи платіжної системи;
- забезпечення безперебійної роботи банківської системи;
- забезпечення необхідного рівня міжнародних резервів

Таблиця 2.1. Основні макроекономічні показники 2019-2022 Джерело: НБУ, МВФ

Період	2019	2020	2021	2022
Реальний ВВП %поперед.року	3,2	-3,8	3,4	-33
Інфляція%	4,1	5,0	10	26,6
Курс (грн/\$ середній за рік)	25,8	27	27,3	31,8
Дефіцит бюдж %до ВВП	-2,1	-5,9	-3,9	-20
Поточний. Рахунок%до ВВП	-2,7	3,3	-1,6	2,7
Міжнар.резерви	25,3	29,1	30,9	28,5

Напочатку війни Національний банк утримував облікову ставку на рівні 10%, але зростаюча інфляція, тиснула на обмінний курс і з метою зменшення попиту на іноземну валюту та недопущення відтоку депозитів з

червня місяця НБУ підвищив облікову ставку до 25% та розширив процентний коридор з +/-1% до +/-2%. Це рішення призвело до подорожчання кредитів, та підвищило вартість обслуговування боргу не тільки для підприємців, а й для Уряду. Подальший розвиток подій показав, що стратегічно рішення було вірним – призупинився відплив депозитів, та після разової девальвації курс стабілізувався (Рис.2.3)

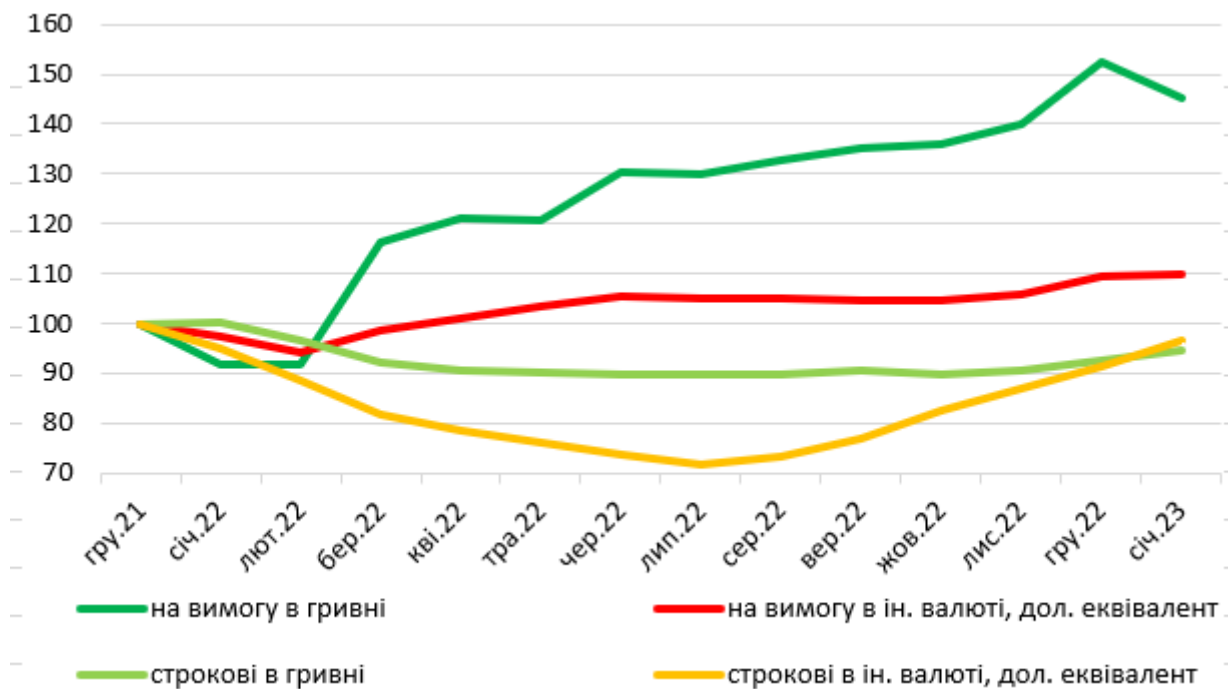

Рисунок 2.3– Динаміка депозитів домашніх господарств за 2022 р.

В той час кредитування було не активним, ризик фінансової дестабілізації виглядав набагато більш загрозливим для економіки, ніж зменшення кредитування, навіть у період низьких ставок. На підтримку рішення з підвищення ставки діяла і норма Закону про НБУ (ст. 6), яка визначає першочерговим завданням центрального банку підтримання цінової та фінансової стабільності. Підтримка економічного зростання має здійснюватися лише за умови, коли це не перешкоджає першим двом завданням центробанку.

Що стосується курсової політики Національного банку, то саме фіксація обмінного курсу гривні в липні 2022 року відіграла основну роль у збереженні контрольованості інфляційних процесів, завдяки валютним інтервенціям та заходам контролю за рухом капіталу та валютними операціями, суттєво обмежувала зростання собівартості товарів та послуг, зокрема через вартість імпортованих складових. Вагомий вплив цього чинника проявлявся через стримування інфляційних і курсових очікувань громадян та бізнесу, а також зменшував ризик фінансової дестабілізації.(рис.2.4).

Рисунок 2.4 – Обмінні курси гривні до долара США на готівковому ринку у період воєнного стану Джерело: finance.ua, НБУ.

Що стосується валютного регулювання та міжнародних резервів, то НБУ відразу після вторгнення РФ, для захисту фінансової системи України ввів обмеження на валютному ринку, заборонивши здійснення трансграничних платежів у валюті за винятком розрхунків з використанням платіжних карток за кордоном, але також з певними обмеженнями.

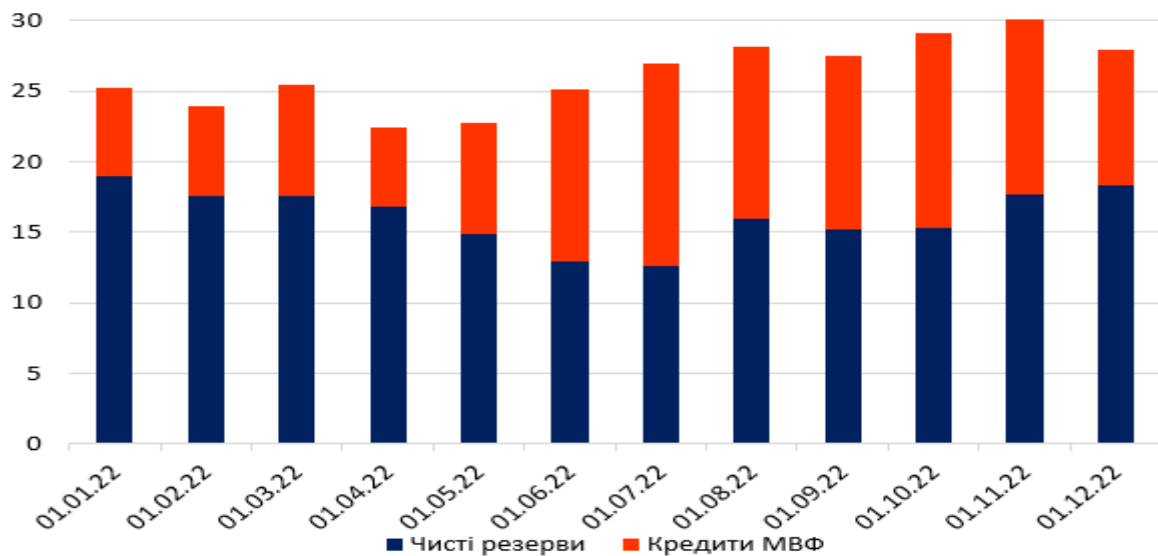

Рисунок 2.5 – Міжнародні резерви НБУ в 2022 році, млрд дол. США

На 1 січня 2023 року міжнародні резерви України становили 28,5 млрд дол. США (а на початок березня 2023 року вже 29,9 млрд дол. Рис. 2.5) – здебільшого завдяки надходженням від міжнародних партнерів. Це 88% від композитного показника МВФ для необхідного рівня міжнародних резервів країн-членів МВФ. Протягом 2022 року цього було достатньо для виконання зобов'язань України та поточних операцій уряду й Національного Банку.

Національний банк України монетарну політику проводив у взаємодії з Урядом, та враховуючи бюджетні потреби під час воєнного стану. Уряд призупинив норми закону який забороняв НБУ прямо підтримувати держбюджет та підприємства (тобто купувати їхні цінні папери на первинному ринку). За новою редакцією цього закону доцільність та обсяги таких операцій визначаються окремими рішеннями Національного Банку на основі балансу між контролем інфляції та потребами бюджету України та з урахуванням можливостей наповнення бюджету з інших джерел, головним чином зовнішніх (при цьому НБУ зобов'язаний зберігати максимальну прозорість таких операцій). За 2022 рік НБУ купив облігацій уряду на 400 млрд грн, а із зовнішніх джерел було залучено фінансування на суму 564 млрд.грн. (в еквіваленті). Допомога міжнародних партнерів стала другим

фактором (поруч із валютними обмеженнями), який допоміг стримати інфляцію. Але після перемоги та початку відновлення української економіки важливо повернутися до режиму інфляційного таргетування та звичайних умов функціонування фінансової системи України.[32]

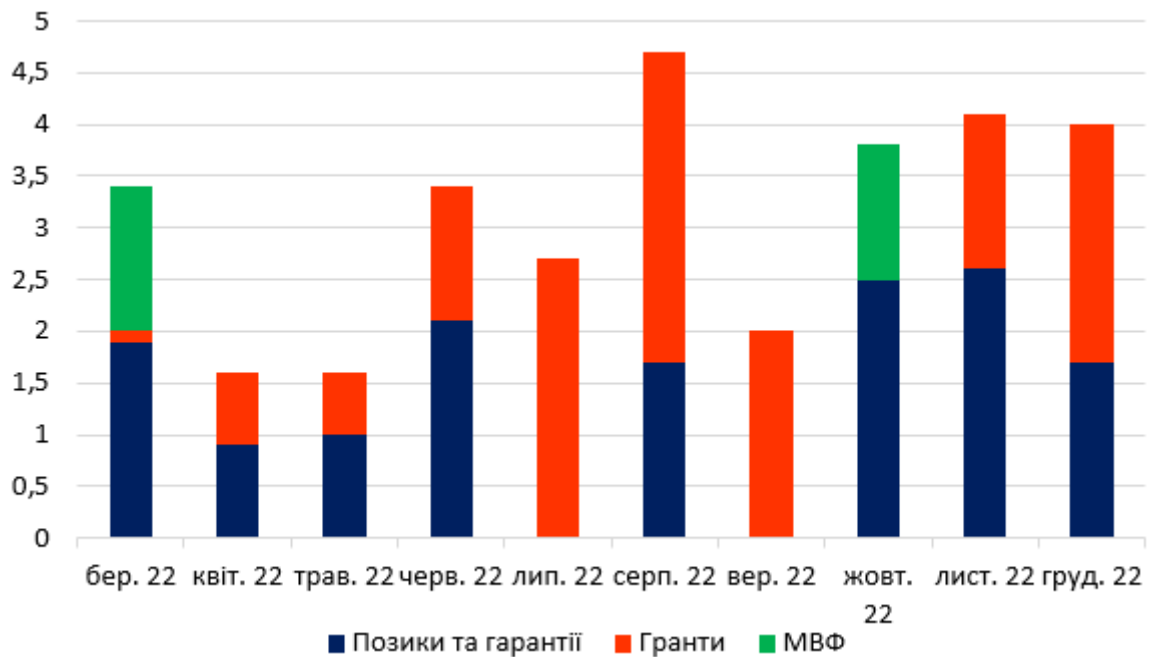

Рисунок 2.6 – Міжнародна фінансова допомога у 2022 році, млрд дол.

Підтримка наших партнерів, особливо фінансова підтримка США була дуже суттєвою, та необхідною, саме завдяки їй НБУ проводив валютні інтервенції для збалансування валютного ринку та утримання курсу гривні. За 2022 рік країна отримала фінансову допомогу близько 32 млрд.дол. США(рис.2.4).

Найбільше допомоги надали Сполучені Штати (12 млрд дол.), Європейський Союз (9,6 млрд дол.), Канада (1.9 млрд дол.), МВФ (2,7 млрд дол.). Крім того Україна отримала 3.1 млрд дол. завдяки розміщенню валютних ОВДП. Ці надходження валюти дозволили профінансувати дефіцит бюджету.

Дуже важливим для збереження макроекономічної стабільності, залишається підтримка співпраці з Міжнародним Валютним Фондом, який є таким індикатором для інших партнерів - донорів можливості та необхідності співпраці з Україною. У квітні 2022 року МВФ затвердив Україні транш у розмірі 1,4 млрд. доларів для фінансування поточних витрат, щоб пом'якшити фінансовий шок, спричинений війною. В той самий час Світовий банк надав Україні фінансування у розмірі 700 млн.дол. Загалом допомоги МВФ у 2022 році –2,7 млрд. дол., а Світового банку – 1 млрд. дол. Саме співпраця з цими організаціями суттєво допомогла НБУ досягти цілей монетарної політики. Отже, підсумовуючи роботу НБУ протягом воєнного 2022 року, слід відзначити, Національний банк повною мірою виконував свої функції із забезпечення цінової та фінансової стабільності, залучення фінансування від МВФ та співпраця з іншими центральними банками підтримала фінансову стійкість протягом року, загалом позитивними результатами монетарної політики НБУ у 2022 році є:

- утримання інфляції на рівні нижче прогнозованого (прогноз – 31%, факт-26,6 %;
- утримання валютних резервів на довоєнному рівні;
- забезпечення безперебійної роботи платіжної системи;
- забезпечення безперебійної роботи банківської системи;
- стабілізація курсу гривні;
- інституційна стійкість роботи НБУ.

Але існують і проблеми монетарної політики такі як:

- недостатня координація процентної політики НБУ з борговою політикою уряду вплинула на те, що через значну різницю у обліковій ставці та ставках за ОВДП НБУ певний період часу був єдиним внутрішнім кредитором уряду;
- утримання фіксованого курсу при високій інфляції зменшувало цінову конкурентоспроможність української економіки. Тому НБУ має повернутися до політики гнучкого обмінного курсу в майбутньому;

– структурний профіцит ліквідності банківської зробив суттєвий внесок у зростання інфляції та розбалансування інфляційних очікувань.

2.3 Аналіз функціонування банківської системи України у воєнний 2022 рік

Українська банківська система стикнулася з величезними викликами у зв'язку з початком російської агресії. Рік війни виявився своєрідним стрес-тестом для банківської системи України, яка вижила завдяки зниженню внутрішньої вразливості до ризиків у результаті 8 років реформування та своєчасним антикризовим заходам в процесі воєнних дій. Не без проблем, але поступово банківська система пристосовується до нових умов. За минулий 2022 рік, банківський ринок покинули всього 6 банків, 3 вітчизняні: Мегабанк та Банк Січ та Ibox Bank, та три які належали російським акціонерам: державні МР Банк (Сбербанк), Промінвестбанк, приватний Банк Форвард, а також 3 вітчизняні: Мегабанк та Банк Січ та Ibox Bank. З урахуванням війни це невелика кількість, однак не слід забувати, що НБУ поки лояльно ставиться до порушення нормативів. За 2022 рік кількість підрозділів знизилась на 20% з 6685 до 5336, в тому числі внаслідок окупації південно-східних територій країни, закрито 1349 відділень.

Банківська система України веде активну боротьбу на фінансовому фронті. Важливе значення мають стабільність та прогнозованість роботи національної банківської системи. У найвідповідальніший період фінансова система вистояла. Сьогодні ми можемо відмітити стабілізацію роботи банків та банківської системи, однак ще існує багато ризиків та проблем, з якими банкам важко впоратися самостійно в умовах війни. І вони змушені йти на радикальні кроки для того, аби пристосуватися до нових складних реалій. У тому числі змушені скорочувати кількість відділень, підвищувати вимоги до

клієнтів-боржників, а також відходити від довгострокових та середньострокових стратегій на користь короткострокового планування[28].

Голова ради Незалежної асоціації банків України Олена Коробкова, означила п'ять головних викликів, які актуальні для всіх учасників банківського ринку країни під час війни.

Перший виклик – це зниження доходів відносно витрат.

Другий – зростання частки непрацюючих кредитів.

Третій – для деяких банків, із часткою 15 відсотків, це залежність від вже недешевого рефінансування НБУ.

Четвертий – масова міграція людей за кордон, яка негативно впливає на економічну активність і обсяг операцій в Україні та унеможливорює фізичне відвідування відділень, коли це буває необхідно.

П'ятий виклик – це втрата частини персоналу або через міграцію, або через мобілізацію.

Банки, які скорочують витрати та продовжують розвивати інструменти віддаленої взаємодії, бачать зміну структури залучених коштів. Також банки через високу облікову ставку на рівні 27 відсотків річних активно виходять з рефінансування Нацбанку і переглядають підходи у кредитуванні для обмеження ризиків.

Нацбанк пом'якшив ряд нормативів роботи комерційних банків. Вчинені заходи дозволили, за винятком декількох учасників ринку, стабілізувати роботу банків, стимулювати їх змінити власні бізнес-моделі, а також сконцентрувати наявні ресурси на користь кредитування важливих для української економіки галузей за підтримки держави.

Законодавчі ініціативи, щоб вирішити проблеми позичальників за рахунок банків також є викликом для банків. Ми бачили, що на початок року банківська система була міцною, але в часи невизначеності треба розуміти, наскільки її вистачить.

Так зміна облікової ставки до 25 відсотків дала сигнал до зміни курсу гривні та зростанню вартості пасивів – що тягне за собою ризики ліквідності, кредитний та процентний ризики.

Зростання безробіття – знижує доходи клієнтів банку, це знижує стійкість капіталу і тисне на якість портфелів, та підвищує операційний ризик.

З початком війни зменшилася кількість банківських відділень, як результат бажання банків скоротити витрати, та активної диджиталізації банківського сектору і зниження бізнес-активності клієнтів. Також війна змусила українців шукати найбільш зручні для себе варіанти отримання банківських послуг, зокрема це стосується внутрішніх переселенців та тих громадян, які змушені були виїхати закордон.

Отже, українська банківська система знаходиться в достатньо напруженому становищі, оскільки з'явилися нові, раніше невідомі, складні ризики в умовах війни. Головне її завдання – гарантувати стабільну роботу для своїх клієнтів. Це стосується і вчасного розрахунку з клієнтами за депозитами, продовження кредитної політики попри над високі ризики, оскільки потрібно отримувати прибуток, щоб гарантувати громадянам достатньо високі ставки за їх вкладами в умовах високої інфляції. Також банки зацікавлені в тому, щоб створити для громадян більш легкі у використанні сайти та мобільні додатки, інвестуючи кошти у диджиталізацію банківських операцій, цей процес значно прискорився під час коронакризи, але війна також стимулює цю роботу для забезпечення безпеки як працівників, так і клієнтів.

Дистанційне обслуговування дуже важливе для тих українців, які вимушені перебувати за кордоном, так як там не має представництв українських банків, а ті банки, які зможуть організувати українцям дистанційне обслуговування, збережуть свою клієнтську базу а в

подальшому зможуть її розширити, та збільшити прибуток від кредитно-депозитних операцій.

На кінець 2022 року банківська система вийшла з такими показниками (сумарні показники по всіх українських комерційних банках, включаючи ті, що перебувають у державній власності) [29].

Таблиця 2.2 – Кількість комерційних банків в Україні на 1.01 2023р.

Кількість діючих банків	67
з них з іноземним капіталом	30
у т.с. зі 100% іноземним капіталом	22

Таблиця 2.3 – Показники по банківській системі України в цілому на 1.01.2023

Рентабельність активів	1,18%	+0,16
Рентабельність капіталу	10,91%	+1,58

Таблиця 2.4 – Сумарні активи українських комерційних банків на 1.01.2023 (млн. грн.)

Активи усього	2353592	+109677	+4,9%
Активи в іноземній валюті	731394	+12871	+1,8%
Загальні активи (не скориговані на резерви)	2716883	+91558	+3,5%
Загальні активи (не скориговані) в іноземній валюті	819336	-6239	-0,8%
Готівкові кошти	75097	-1628	-2,1%
Банківські метали	156	+12	+8,3%

Кошти в НБУ	82485	+10239	+14,2%
Коррахунки що відкриті в інших банках	315085	+17011	+5,7%
Строкові вклади в інших банках та кредити іншим банкам	51010	+4353	+9,3%
Цінні папери	101520	+91880	+9,9%
Надані кредити	1036129	-39214	-3,6%
Кредити органам державної влади	24809	-1196	-4,6%
Кредити суб'єктам господарюван.	801327	-22187	-2,7%
Кредити фізичним особам	209944	-15802	-7,0%
Кредити небанківським установам	48	-30	-38,5%
Резерви за активними операціями банків	368091	-17851	-4,6%

Бачимо зростання активів, нажаль фундаментальна причина росту банківських активів - вимушена емісія гривні з боку НБУ особливо на перших етапах війни, для забезпечення покриття нових бюджетних потреб на воєнні та соціальні видатки. Позитивним є те, що надлишкові кошти в основному лишились у периметрі обліку банківської системи, а не повністю "вихлюпнулись" за її межі у формі гіперінфляції.

В країні знизилася платоспроможність населення, а відповідно зросли непрацюючі кредити (NPLs) до 38,1%, та впав попит на нові позики. Не бізнес не населення наразі не зможе виплачувати високі відсоткові ставки та брати на себе додаткові зобов'язання в умовах війни.

В цілому тільки кредитування агросектору держбанками, зокрема через механізм бюджетної програми підтримки «Доступні кредити 5-7-9%» можна відмітити як позитив в кредитуванні.

Зросли обсяги коштів населення в банках, але переважно на поточних рахунках через концентрацію тимчасово невикористаних виплат військовослужбовцям, бюджетникам та переміщеним особам у системних держбанках.

Зростання валютних вкладів у 2 півріччі 2022 року відбулося через пропозицію 3-місячних так званих «конвертаційних депозитів», що використовуються для покупки валюти за «пільговим» безготівковим курсом, що був 3-6 грн кращим за поточний курс в обмінниках.

Таблиця 2.5 – Сумарні пасиви українських комерційних банків на 1.01.2023 (млн. грн.)

Пасиви усього	2353592	+109677	+4,9%
Капітал	218549	-361	-0,2%
Статутний капітал	407021	-1	0,0%
Зобов'язання банків	2135043	+110037	+5,4%
Зобов'язання банків в іноз.валюті	798701	+14878	+1,9%
Кошти суб'єктів господарювання	889526	+51164	+6,1%
У т.с .строкові кошти суб'єктів господар	139196	+8185	+6,2%
Кошти фізичних осіб	933553	+44068	+5,0%
У т.с. строкові Кошти фізичних осіб	326655	+10958	+3,5%
Кошти небануівських фінустанов	53188	+1543	+3,0%
У т.с.строкові кошти небанк. фінустан.	22205	+1080	+5,1%

Стосовно пасивів слід відмітити те, що явно посилюється ряд дисбалансів у строковій структурі пасивів, диспропорції між різними видами відсоткових ставок, далеко не всі проблемні активи коректно відображені в звітності, загострилась проблематика фінінклюдії, сформувався так званий "інфляційний навіс" з боку профіциту ліквідності, а також поглибилися розходження між показниками надійності окремих банків через різноманітність бізнес-моделей[30].

Дещо суперечливим є показник рентабельності капіталу який начебто на відносно гарному рівні але не слід забувати що основним джерелом прибутків стали процентні доходи з де більшого держбанків від ОВДП та депозитних сертифікатів НБУ.

Також НБУ не піднімав нарахування до резервів за кредитними ризиками відповідно до потреб воєнного часу, тому результати дещо завищені.

Таблиця 2.6 – Скоринговий індекс фінансової надійності банків за 4 квартал 2022 року

БАНК	FinScor	Чисті активи Млн.грн.	Прибуток Млн.грн	Депозити Млн.грн	Кредити Млн.грн
АТ «УкрСиббанк»	A/ 3.4	114809 +5,26%	1747	97343 +4,48%	15149 -7,7%
АТ «СЕБ Корп.банк»	A/ 3.28	5100 -3,97%	83	4102 -0,95%	240 -65,86%
АТ КБ «Приватбанк»	A/ 3.21	559272 +1,7%	16042	464451 -0,09%	71330 -0,12%
АТ «ІНГ Банк Україна»	A/ 3.17	19827 +22,64%	316	14954 +27,79%	7249 +1,05%
АТ «ОТП Банк»	A/ 3.08	94458 +3,56%	1459	78903 +1,63%	26857 -11,26%
АТ «Райффайзен Банк»	A/ 3.03	172271 -2,47%	2061	144786 +0,87%	58176 -6,27%
АТ «Дойче банк ДБУ»	A/ 3.0	5668 +6,24%	71	5031 +5,91%	992 +29,67%
АТ «Ідея Банк»	A/ 2.91	4428 -3,14%	136	3250 -8,76%	2987 +0,96%
АТ «СітіБанк»	A/ 2.90	59244 +13,2%	1398	51286 +12,71%	4155 -66,13%
АТ «Ощадбанк»	A/ 2.83	279891	2089	239869	80707

		+2,73%		+3,57%	-3,11%
--	--	--------	--	--------	--------

Загалом можна сказати, що банківська система вистояла у перший рік війни у надзвичайно складних умовах як внутрішнього так і зовнішнього середовища.

Незважаючи на нібито непогані показники роботи банківської системи, що вистояла в таких нестабільних умовах воєнного часу ефективний процес перевірки надійності банків набуває критичної ваги для фінансової стабільності бізнесу та індивідуальних клієнтів. У таблиці 2.5. наведений ренкінг фінансової стійкості банків YouControl . Найвищий індекс FinScore «А» свідчить про мінімальну ймовірність настання несприятливих фінансових наслідків. За підсумками 4 кварталу 2022 року найвищий індекс отримали дев'ять банків з іноземним капіталом і державний ПриватБанк.

Незважаючи на те, що цей індекс – інформаційний продукт, він має ймовірнісний характер, тому навіть максимальні значення індексу не дають 100% гарантії фінансової стійкості, а лише вказують на відносно нижчу ймовірність банкрутства такого банку, кінцеве рішення щодо фінансової надійності банку повинне прийматися користувачами з урахуванням інших, у тому числі якісних факторів та додаткових джерел інформації, тим не менш, як свідчить багаторічна історія скорингу, найчастіше покидали ринок банки з нижчими значеннями FinScore, а отже і позиціями в ренкінгу. За всю історію існування ренкінгу серед банків категорії А не було жодного банкрутства.

Протягом дії воєнного стану Національний банк України продовжує реалізацію комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підтримання фінансової стійкості держави й регулювання фінансового сектору.

Слід відмітити, що упроваджено заходи, спрямовані на стимулювання конкуренції банків за строкові кошти вкладників.^[11] Також з березня 2023 року нормативи формування банками обов'язкових резервів (ОР)^[4] за

коштами на вимогу та коштами на поточних рахунках фізичних осіб додатково підвищуються на 10 в. п. Проте на цю частину ОР не поширюватиметься механізм покриття бенчмарк-ОВДП.

Останніми роками спостерігалось зменшення кількості працюючих банківських відділень, тому саме під час війни було ініційовано запровадження мораторію на скорочення мережі відділень державних банків під час війни [31].

Таблиця 2.7 – Динаміка скорочення мережі відділень державних банків,

Банк	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Звітна дата						
ПриватБанк	2243	2021	1928	1717	1497	1210
Ошадбанк	3205	2630	2327	1837	1602	1182
Укрексімбанк	65	61	60	62	53	48
Укргазбанк	243	246	250	276	268	217
Державні банки, разом	5756	4958	4565	3892	3420	2657
Загалом у банківській системі	9489	8509	8002	7134	6685	5336
Частка відділень держбанків у банківській системі, %	61	58	57	55	51	50

Під час війни особливе значення має успішна та бесперебойна робота саме державних банків, з огляду на велику кількість клієнтів, розгалужену мережу відділень (50 % усіх банківських відділень) та банкоматів (65 % від загальної мережі). Але все ж за для оптимізації витрат та безпеки працівників, деякі відділення все таки призупинили свою роботу. В свою

чегру НБУ вважає, що економічна ефективність від таких рішень може бути знівельована негативним соціальним ефектом та нести потенційні загрози національній безпеці України, перешкоджати нейтралізації наслідків воєнної агресії та післявоєнному відновленню економіки.

Також НБУ підтримує забезпечення доступності банківських послуг у спосіб використання мобільних відділень. окремими банками.

Національний Банк прийняв рішення про проведення в 2023 р. комплексної оцінки стійкості банків та банківської системи загалом[32]. Запропонована НБУ концепція оцінки стійкості банків, дасть змогу з'ясувати поточний стан банківського сектору після проходження кризи, пов'язаної з війною. За результатами оцінки стійкості коригуватиметься режим регуляторного пом'якшення та ухвалюватимуться рішення про подальше впровадження вимог до банків відповідно до регуляцій ЄС.

Отже, можна відзначити, що банківська система, незважаючи на війну, відновила прибуткову діяльність[33], починаючи з липня 2022 року. За результатами 2022 р. чистий прибуток банківського сектору становив 24,7 млрд грн, що нажаль втричі менше від показника попереднього року (77,4 млрд грн). Головним чинником зниження прибутковості стало суттєве зростання відрахувань у резерви під понесені та очікувані збитки внаслідок війни. Так, відрахування в резерви під кредити за рік становило 107 млрд грн, ще майже 12 млрд грн було сформовано під інші активи й ризики. Із 67 платоспроможних банків прибутковими були 46 установ, їх сукупний чистий прибуток у розмірі 45,6 млрд грн значно перевищує сукупні збитки 21 банку на загальну суму 20,8 млрд грн. При цьому прибуток банківського сектору є концентрованим, адже 89 % валового прибутку сформували п'ять найприбутковіших установ.

Міжнародні резерви країни попри продовження воєнних дій демонструють позитивну динаміку – у лютому їхній розмір перевищив

довоєнний рівень[34]. Обсяг міжнародних резервів України станом на 01 лютого 2023 р. збільшився до позначки 29,9 млрд дол. США (Рис. 2.7). У січні вони зросли на 5 % завдяки надходженням від міжнародних партнерів, що компенсували чистий продаж валюти Національним банком для покриття різниці між попитом і пропозицією на валютному ринку України. На валютні рахунки уряду в НБУ надійшло 4,3 млрд дол. США, у т. ч. 3,3 млрд дол. США – від Європейського Союзу, 1 млрд дол. США – від Сполучених Штатів Америки (через трастовий фонд Світового банку). Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 3,7 місяця майбутнього імпорту, що відповідає загальносвітовим стандартам (не менше трьох місяців).

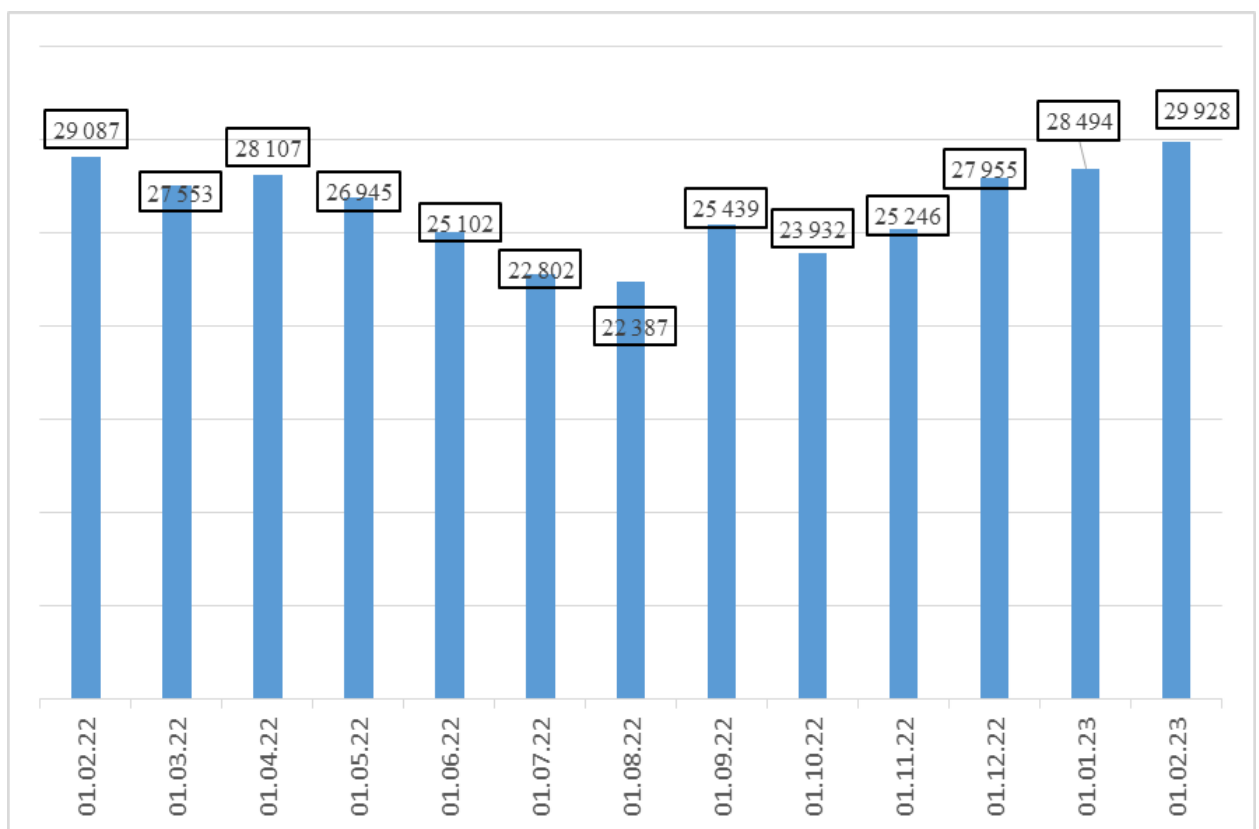

Рисунок 2.7 – Міжнародні резерви України в 2022–2023 рр., млн дол США

На потреби військових зі спецрахунку, відкритого регулятором для підтримки ЗСУ, станом на 02 лютого 2023 р. перераховано майже 23 млрд грн [35]. Зокрема, понад 8 млрд грн в еквіваленті надійшло з-за кордону в іноземній валюті (це долари США, євро, фунти, канадські долари, китайські юані, японські єни, швейцарські франки, польські злоті, австралійські долари).

Висновки до розділу 2

В другому розділі нашого дослідження ми з'ясували як трансформацію пережила банківська система України, з моменту здобуття незалежності. Саме ефективна робота банківського сектору країни є однією з умов забезпечення сталого економічного зростання. Українська банківська система формувалася в умовах постійних економічних трансформацій, економічних та політичних потрясінь, в умовах появи нових, раніше невідомих гібридних ризиків, пов'язаних з пандемією COVID 19, та повномасштабним військовим вторгненням РФ на територію нашої країни. Незважаючи на такі непередбачувані зміни умов функціонування як зовнішнього так і внутрішнього середовища, вітчизняна банківська галузь гідно проходить шлях постійного перетворення та удосконалення проходять серйозну перевірку часом.

Банківська система України, з моменту утворення є дворівневою (Згідно з положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність»), але завжди дуже вміло поєднує високий рівень централізації управління банківської системи зі збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку.

Нами досліджена робота банківської системи України в 2019 – 2021 роки, коли в умовах пандемії COVID-19, більшість країни впровадили практику карантинних обмежень, економічне зростанням було дуже

повільним, високий інфляційний тиск посилював соціальні загрози на тлі геополітичного загострення. Українська банківська система України змогла виконати свою основну місію, а саме забезпечити цінову і фінансову стабільність. Окрім того Національний Банк виявляв слабкі та вразливі місця банківської системи, та активно працював над посиленням її стійкості і накопиченням міцності. Прибуток банківського сектору в 2021 році склав – 77,5 млрд грн (удвічі вище, ніж у 2020 році), а рентабельність капіталу склала 35% (порівняно із 19% у 2020 році). Усі банки виконували норматив короткострокової ліквідності LCR, а більшість банків перевиконувала його навіть із значним (двократним) запасом.

В лютому 2022 року, коли рф вторглася на територію України перед НБУ та банківською галуззю стало найважливіше завдання забезпечити фінансову стабільність, безперебійне функціонування банківської та платіжної систем, безперебійну роботу державних фінансів і фінансової системи загалом.

З самого початку війни НБУ визначився, що незважаючи на нові виклики режим інфляційного таргетування є незмінним у роботі банківської системи. Незважаючи на достатньо складне середовище, як зовнішнє так і внутрішнє, незважаючи на появу нових, раніше невідомих гібридних ризиків, пов'язаних з військовими діями, та їх наслідками, українська банківська система з першого дня війни знаходиться на передовій економічного фронту, в достатньо напруженому становищі, але виконує своє головне завдання – стабільну роботу для своїх клієнтів.

Незважаючи на війну наша банківський сектор, за результатами 2022 року, отримав чистий прибуток 24,7 млрд. грн. Обсяг міжнародних резервів України станом на 01 лютого 2023 р. збільшився до позначки 29,9 млрд дол. США.

Банківський сектор попри військові дії не призупинив інвестувати кошти у диджиталізацію банківських операцій, щоб створити для громадян

більш легкі у використанні сайти та мобільні додатки, для підтримки своїх клієнтів, які вимушені покинути Україну.

Національний Банк прийняв рішення про проведення в 2023 р. комплексної оцінки стійкості банків та банківської системи загалом[36]. Запропонована НБУ концепція оцінки стійкості банків, дасть змогу з'ясувати поточний стан банківського сектору після проходження кризи, пов'язаної з війною. За результатами оцінки стійкості коригуватиметься режим регуляторного пом'якшення та ухвалюватимуться рішення про подальше впровадження вимог до банків відповідно до регуляцій ЄС.

Упровадження зазначених вище заходів має забезпечити: абсорбцію частини надлишкової ліквідності банківської системи; активізацію конкуренції банків за строкові кошти вкладників, унаслідок чого зростатимуть як ставки за гривневими вкладами, так і частка строкових депозитів у банківській системі; збереження належного рівня фінансової інклюзії в країні; зміцнення фінансової стійкості банківської системи України; курсову стабільність гривні та контроль за інфляційними процесами; підвищення доступності для населення іпотечних позик; додаткове фінансування ЗСУ.

3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ

3.1 Зарубіжний досвід функціонування економіки країни під час війни та в повоєнний період

Історія людства знає багато прикладів повоєнного відновлення країн, адже уже після Другої світової війни у світі сталося понад 30 великих війн і понад 250 військових конфліктів, учасниками яких стало не менш ніж 60 країн. Для того щоб уникнути системних помилок в період воєнних дій та повоєнної відбудови, важливо дослідити досвід країн, які пройшли через ситуацію війни та відновлення у ХХ сторіччі.

Розглянемо повоєнний розвиток Іраку. До 2003 року, ще з 1970 коли до влади прийшов Саддам Хусейн і до повалення його режиму, в Іраку існувала командно-адміністративна система управління, були встановлені жорсткі контрольні механізми над економікою та цінами на товари та послуги, що спричинило зниження ефективності виробництва та поширення корупції. Система залежала від доходів з нафтового експорту, це призвело до серйозних економічних труднощів під час падіння цін на нафту в 1980-х роках та після економічної блокади, яку запровадили США та їхні союзники після вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 році.

З 2003 р. в країні запровадили проведення ринкових реформ під проводом Коаліції країн, очолюваних США. Наряду з іншими реформами була проведена реформа банківської системи, яка включала наступні заходи:

- створення нових банків, Уряд США давав згоду на створення нових банків, зокрема банків із зарубіжним капіталом, які мали надавати банківські послуги в країні.
- було проведено реформування Національного банку, з метою забезпечити його ефективну роботу та незалежність від уряду;
- законодавче забезпечення, що мало сформувати правову базу для розвитку банківської системи в країні;
- проведено заходи для підвищення рівня безпеки в банківській системі;
- Уряд США надавав фінансову та технічну підтримку малим та середнім підприємствам в Іраку, щоб забезпечити розвиток та підвищити їхню конкурентоспроможність.

Незважаючи на те, інфляція в Іраку після війни зросла до рівня 30-50% на рік, в перші роки відновлення (2003-2005 рр.) центральний банк зберігав ключову ставку на рівні 6-7% річних. З 2006 по 2008рр., Національний банк Іраку проводив політику підвищення процентних ставок. Ключова процентна ставка встановлювалася на рівні, що приблизно відповідав 1/2 інфляції попереднього року. Інфляція в Іраку швидко знижувалася і вже в 2008 році інфляція знизилася до 2,7% за рік, а в середньому за 2008-2019 рр. становила 1,6% на рік.

При цьому реальний ВВП Іраку за перші 5 років відновлення – подвоївся, а в 2021 р. вже в 5 разів перевищив рівень довоєнного 2002 року. Таке зростання було досягнуто, зокрема, завдяки зняттю санкцій, розблокуванню та відновленню нафтодобувної та нафтопереробної галузі Іраку[37].

Важливу роль в стабілізації цін Іраку також відіграла динаміка обмінного курсу. Обмінний курс динара зміцнився на 40% за перші 5 років

відновлення. Це було викликано відкриттям зовнішніх ринків і надходження значних обсягів валютної виручки від реалізації енергоносіїв. Зміцнення динара здешевило імпорт і підтримало внутрішній попит. В той же час режим обмінного курсу переважно залишався фіксованим, але з різними варіаціями прив'язки до долара США. [37]

На досвіді Ірану ми впевнилися в тому, що дуже важливо відновити внутрішній попит та інвестиційні процеси для стабілізації та відновлення економіки, але це легше зробити якщо не тримати процентну ставку вище рівня інфляції.

Досвід Ізраїлю. Війна в Україні вже майже два роки і набуває ознак війни на виснаження. Для перемоги в такій війні необхідно мобілізувати і трудові і виробничі ресурси економіки. Тому досвід Ізраїлю, який виграв війну на виснаження з арабськими країнами у 1967- 1970рр. нам дуже корисний, бо це дійсно досвід, а не стандартні рекомендації. Ізраїль впродовж війни зберігав стимулюючу монетарну та фіскальну політику. Політика Центрального Банку Ізраїлю під час війни була сфокусована на підтримці реального сектору економіки, а не на інфляційних ризиках. а на підтримці економіки, і саме це дало можливість розвивати економіку, створювати нові робочі місця, та започаткувати основу стійкості економічної системи на довгострокову перспективу.

- Протягом війни обмінний курс залишався фіксованим.
- Дефіцит бюджету. Суттєво розширено в 1-й рік війни (до 16% ВВП). В середньому за роки війни становив 18% ВВП (25% - без врахування грантів).
- Фінансування дефіциту. Понад 50% фіскального дефіциту покривалося прямою емісією центрального банку. Міжнародні гранти забезпечували близько 20% підсумкового дефіциту. Близько 20% припадало

на зовнішню кредитну допомогу і 10% на банківські та інші внутрішні позики.

– Грошова та кредитна емісія. Загалом розширення емісійного фінансування Уряду та банківського кредитного фінансування бізнесу з роки за роки війни становило близько 30% ВВП.

– Міжнародна допомога. Міжнародні гранти та кредитна допомога в середньому становили 10% ВВП у роки війни. Гранти та кредити становили пропорцію близько 50/50.

– Підтримка економіки Урядом. Уряд активно підтримував економіку, а низькі процентні ставки стимулювали бізнес до інвестицій. Уряд щорічно виділяв на розширення програм кредитної підтримки економіки близько 10% видатків сектора ЗДУ.

– Інфляція. Незважаючи на гігантські обсяги грошової та кредитної емісії річна інфляція залишалася в межах 10%, в середньому – 3,1% в рік у 1967-1970 роках.

– Зовнішньоторговельний баланс. Дефіцит зовнішньоторговельного балансу суттєво посилювався і становив в середньому 10% ВВП щорічно.

– Промисловість. За роки війни фізичні обсяги промислового виробництва зросли на 60%, в 1-рік війни промислове виробництво впало на 3%, у наступні – зростало в середньому на 20% в рік.

– ВВП. Ріст реального ВВП не припинявся під час війни, в перший рік війни становив +2,5%, далі в середньому +12% росту на рік. Загалом за час війни: +44%.

– Інвестиції. Інвестиції підтримувалися державною політикою та низькими процентними ставками. В перший рік війни інвестиції дещо знизились в структурі ВВП до 16% ВВП, в наступних роках в середньому становили 23% ВВП.

Отже, корисним для України з стабілізаційного досвіду Ізраїлю може бути:– Фіксація обмінного курсу була ключовим елементом стабілізації економіки Ізраїлю. Тому Україні не варто передчасно переходити до гнучкого курсоутворення.

– Процентні ставки державних запозичень повинні бути консистентними з темпами реального ВВП і мати адекватне співвідношення із ставками кредитування бізнесу. В Ізраїлі ставки державних позик в 1986-1989 рр. становили 2,5% річних при зростанні реального ВВП в середньому на 3,7% в рік. Це дозволяло Уряду ефективно проводити реформи, формувати точки зростання для бізнесу, надавати пільгові кредити в стратегічно важливі галузі економіки і одночасно з цим – зберігати боргову стійкість державних фінансів. При цьому реальні процентні ставки банківських кредитів для бізнесу становили майже 30% річних.

– Підвищення процентних ставок ефективно нівелює інфляційні процеси лише в умовах перегрітої економіки, оскільки дозволяє переспрямувати «надмірні» доходи економіки з цілей споживання та інвестицій на цілі заощаджень. В умовах української економіки, яка працює значно нижче свого потенціалу, «надмірні» доходи (зарплати, прибутки) просто не формуються і тому підвищення процентних ставок - не знаходить свого адресата, трансмісія не спрацьовує, антиінфляційний ефект не виникає.

Слайди з окремим показниками економіки Ізраїлю під час воєн з арабськими країнами яскраво демонструють ці події. [38.]

Також, цікавий досвід поствоєнного відновлення переможеної у другій світовій війні Німеччини, була зруйнована та втратила 25% житла, 20% промислових об'єктів, 40% транспортної інфраструктури, виробництво скоротилося у 7 разів порівняно з довоєнним рівнем, кожен другий мешканець Німеччини виявився безробітним. Величезна інфляція та непомірний державний борг майже зруйнували фінансову систему.

Що було зроблено для швидкого відновлення:

- скасовано 90% регуляторних обмежень бізнесу;
- мінімізували бюджети державних та місцевих органів;
- скасовано державний контроль за цінами на товари;
- скасовані держмонополії;
- запуск механізмів приватизації;
- проведено фінансову реформу(рейхсмарку замінили на німецьку марку за курсом 100:6,5. Через війну обсяг грошової маси країни скоротився більш ніж 93%);
- валютні обмеження знімали поступово – у цій сфері лібералізму не було;
- випустили державні облігації, ресурси від продажу яких спрямовували на підтримку реального сектору економіки;
- для стимулювання експорту держава давала податкові пільги, а під великі контракти – фінансування.

Результатом стало те, що 1962 році рівень промислового виробництва в Західній Німеччині перевершив довоєнні показники втричі. ФРН займала друге місце за величиною золотовалютних резервів, третє місце після США та Англії за обсягом промислового виробництва[39].

Цікавим є досвід економічної експансії Японії (1948–1962), яка не просто програла війну – вона була знищена. Рівень промислового виробництва становив 20% показників 1939 року. 70% усіх промислових потужностей лежали в руїнах. Країна втратила всі захоплені території, від яких залежало постачання сировини, палива та продовольства.

Відбудова Японії пройшла за рахунок міксу ліберальної, планової та самобутньої економіки.

По-перше, Японія з 1945 по 1952 перебувала під повним контролем США, що дозволило зробити непопулярні, але важливі ліберальні зміни, без яких, власне, Японія не змогла б відновитися[39]. По-друге, після програшу в Китаї Японія стала для США головною геополітичною зброєю в регіоні, тому Штати максимально допомагали країні, в тому числі за рахунок втрати своїх позицій. Єдиною сферою, розвиток якої обмежував заокеанський патрон, була військова промисловість. На створення сильного успішного партнера в Азії США виділили понад \$3 млрд – більшість країн Європи отримали значно менше фінансової допомоги[39].

Отже, відродження Японії відбулося на першому етапі за рахунок проведеної США демілітаризації та лібералізації та японської моделі, що зробила ставку для успішного відновлення економіки країни на високотехнологічне виробництво.

Також якщо згадати функціонування економіки США під час другої світової війни, то слід відмітити що в січні 1941 року президент США Рузвельт створив Раду з воєнного виробництва (War production board, WPB), яка опікувалася переведенням підприємств на випуск військової продукції, визначала пріоритети у розподілі ресурсів, а також обмежувала некритичне виробництво (від 1943 до 1945 американці навіть не могли купити нове авто).

За час існування WPB під її наглядом вироблено зброї та військових товарів на 183 млрд доларів (понад 2 трлн доларів у цінах 2020 року). Обсяг виробленої у США військової продукції становив тоді 40% від загальносвітового. І все це функціонування підтримувалося банківською [системою США][39].

Але слід розуміти та враховувати те, що на території США, під час Другої світової не було загарбників.

В Україні ж після початку російського вторгнення був момент, коли російські військові контролювали 20% території країни, а промислові

підприємства переважно були сконцентровані саме там, де ідуть бойові дії чи близько до них, тому не всі «рецепти» можемо застосувати для нашої країни, але багато в чому можемо орієнтуватися на довід інших країн.

Рисунок 3.1– Інструменти підтримки фінансової стійкості економіки під час війни та під час повоєнної відбудови, з урахуванням іноземного досвіду

Не існує єдиного, правильного рецепту відновлення країни, кожна країна проходить свій шлях, робить свій вибір. Багато чого залежить від геополітичних, економічних, національних і навіть культурних та релігійних особливостей країни, але є перелік інструментів які використали майже усі країни, які успішно пройшли період повоєнного відновлення: лібералізація

економіки, участь держави у створенні великої кількості робочих місць, експортоорієнтованість економіки, створення державою умов для внутрішніх та зовнішніх інвесторів, фінансова допомога дружніх країн, дуже важливо обрати для себе найефективніші інструменти, одним з яких є виважена та ефективна монетарна політика НБУ.

3.2 Роль банківської системи в підтримці бізнесу в умовах війни

В ході дослідження ми уже проаналізували як працювала банківська система в довоєнні роки, які також не були простими, враховуючи ситуацію з пандемією COVID 19, та як змінювалася робота банківської системи в умовах зовнішньої військової агресії. Зрозуміло, що без ефективною та потужною роботи банківської системи не можливо забезпечити стаке економічне зростання економіки в мирний час, тим більше це неможливо в умовах постійних економічних трансформацій під час війни. Добре, що вітчизняній банківській системі вдалося організувати в такий складний час, безперебійне функціонування фінансової системи та зберегти контроль за інфляційними процесами, ефективно підтримувати партнерство з бізнесом. Саме підтримка реального сектору економіки дуже важлива, бо багатьом підприємствам незалежно від розмірів (від мікро і до крупного бізнесу) в цей складний для потрібна допомога саме банківської системи, у частині залучення банківського фінансування.

З першого дня повномасштабного вторгнення рф НБУ спрямував зусилля на подолання панічних настроїв серед населення, збереження довіри до банківської системи та стабільності у фінансовій сфері. Головні рішення регулятора в цей час були спрямовані на забезпечення безперебійної роботи банківської системи, стримування девальвації національної валюти та відпливу капіталу за кордон [40]. В перший день військового вторгнення НБУ була прийнята постанова №18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської

системи в період запровадження воєнного стану» [41], якою було введено ряд істотних обмежень, зокрема:

- зафіксовано офіційний курс станом на 24.02.2022;
- обмежено зняття готівки;
- заборонено видачу коштів в іноземній валюті;
- зупинено роботу валютного ринку, крім продажу валюти;
- заборонені транскордонні валютні перекази;
- призупинено поповнення електронних гаманців електронними грошима та розповсюдження електронних грошей.

Зрозуміло, що бізнес ще ніколи за роки незалежності не стикався з валютними обмеженнями таких масштабів, уже в перші дні війни були зупинені всі операції із валютою та перекази коштів за кордон. Також, для стримання відтоку валюти з країни було введено поняття «критичний імпорт» – імпортери могли купувати валюту для придбання товарів, що входять до переліку товарів критичного імпорту, затвердженого КМУ, але вже 07.07.2022 року цей перелік був скасований Кабміном [42]. Також з початком війни була введена заборона на співпрацю з підприємствами держави-агресора.

Як було розглянуто в попередньому розділі на початку війни НБУ послабив вимоги до комерційних банків, але уже зараз у 2023 році поступово повертає їх, бо банківська система вже пройшла адаптаційний період до роботи в умовах невизначеності та нових ризиків.

Без надійно та ефективно працюючої банківської системи неможливо здійснити реструктуризацію економіки та стабілізувати економіку країни після потрясінь завданих військовими діями. Але тут важлива і роль домогосподарств, бо без залучення коштів населення у банківський сектор неможлива фінансова санація підприємств, які потребують фондів для функціонування, реструктуризації та відновлення.

За даними Огляду банківського сектору НБУ за серпень 2023 року [43] фондування банків зростало як за рахунок коштів фізичних осіб так і за

рахунок бізнесу, не останню роль зіграло підвищення депозитних ставок, також банківські активи зросли через Обсяг чистих активів сектору зріс вкладення в ОВДП та депозитні сертифікати Національного банку України. Кошти суб'єктів господарювання у гривні збільшилися за квартал на 3,7%, у валюті – зменшилися майже на 2% у доларовому еквіваленті. Кошти клієнтів домінують у зобов'язаннях банків, їхня частка становить 86,8%.

Починаючи з березня 2022 року Міністерство фінансів проводить аукціони з продажу військових облігацій, які стали інструментом підтримки державного бюджету. Залучені від продажу облігацій кошти в цей складний для держави час використовуються як на оборонні так і на соціальні цілі. Протягом дев'яти місяців 2023 року Уряд України залучив від розміщення ОВДП на аукціонах 277 810,8 млн грн, 2 525,7 млн дол. США та 709,3 млн євро. На погашення за внутрішніми борговими державними цінними паперами за цей період спрямовано 179 006,6 млн грн, 2 466,9 млн дол. США та 588,0 млн євро. Загальний портфель військових облігацій у власності фізичних та юридичних осіб на 1 жовтня становить 58,3 млрд грн в еквіваленті порівняно з 34,5 млрд грн в еквіваленті на 1 січня 2023 року. З них в розрізі валют:

- 22 374,9 млн грн або 26,5% від загального обсягу придбаних гривневих військових ОВДП (станом на 1 вересня – 27 403,4 млн грн або 33,3%);
- 880,4 млн дол. США або 60,8% від загального обсягу військових ОВДП, номінованих у дол. США (на 1 вересня – 984,2 млн дол. США або 66,2%);
- 97,4 млн євро або 16,5% від загального обсягу ОВДП, номінованих у євро

Завдяки реформам проведеним НБУ ще до початку війни, банківська система виявилася підготовленою до непередбачуваних подій та змогла забезпечити безперебійну роботу мобільного банкінгу, сайту, чатів, карт. Майже з перших днів війни банки надали клієнтам можливість користуватися кредитними коштами, знімати готівку без перешкод у банкоматах та касах відділень у межах лімітів, дозволених НБУ.

Банківська система зробила все можливе, щоб не втратити клієнтів. Станом на 01.01.2023 року в банках України налічувалося близько 3 мільйонів клієнтів суб'єктів господарювання, в т.ч. 2 млн. – ФОП. Відкритих 6 млн. рахунків, серед яких 5,9 млн. – це поточні рахунки та 0,05 млн. це вкладні рахунки. Також в розрізі видів валют – це 4,4 млн. поточні рахунки в національній валюті та 1,5 млн. – поточні рахунки в іноземній, 0,04 млн – це вкладні рахунки в національній валюті та 0,004% - вкладні рахунки в іноземній валюті. Також 2,4 млн. клієнтів, що складає 77,9%, обслуговуються дистанційно.

ПОКАЗНИКИ	КІЬКІСТЬ
Клієнти в банках України	Всього: 3 000 000 В т.ч.ФОП 2 000 000
Відкрито рахунків в банках України	Всього: 6 000 000 в т.ч. поточних 5 900 000 вкладних 0,05 млн.
Рахунки в розрізі валют:	Всього: 4 400 000 В т.ч. в національній валюті: 1 500 000 в т.ч. вкладні 0,04 вкладні вкладні і ін.вал. 0,004%
обслуговуються дистанційно:	2,4 млн. клієнтів, що складає 77,9%,

Рисунок 3.2.– Клієнти банків станом на 01.01.2023

Національний банк України з 03 жовтня 2023 року переходить до режиму керованої гнучкості обмінного курсу, продовжуючи реалізацію «Стратегії пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування» [41]. Цей курс

допоможе НБУ згладжувати курсові зміни, посилить стійкість економіки до нових гібридних ризиків.

Незважаючи на воєнні ризики ліквідність банківської системи є високою, але банки не дуже охоче кредитують реальний сектор економіки. Кредитування юридичних осіб відбувається за рахунок удосконаленими державних програм. Обсяг коштів юридичних осіб під час війни зменшувався, найбільше в іноземній валюті. Уряд спонукає банківський сектор, зважаючи на поступове відновлення темпів виробництва, налагодження підприємствами нових логістичних шляхів, зниження темпів зростання витрат на сировину та енергію поступово більш активно відновлювати кредитування.

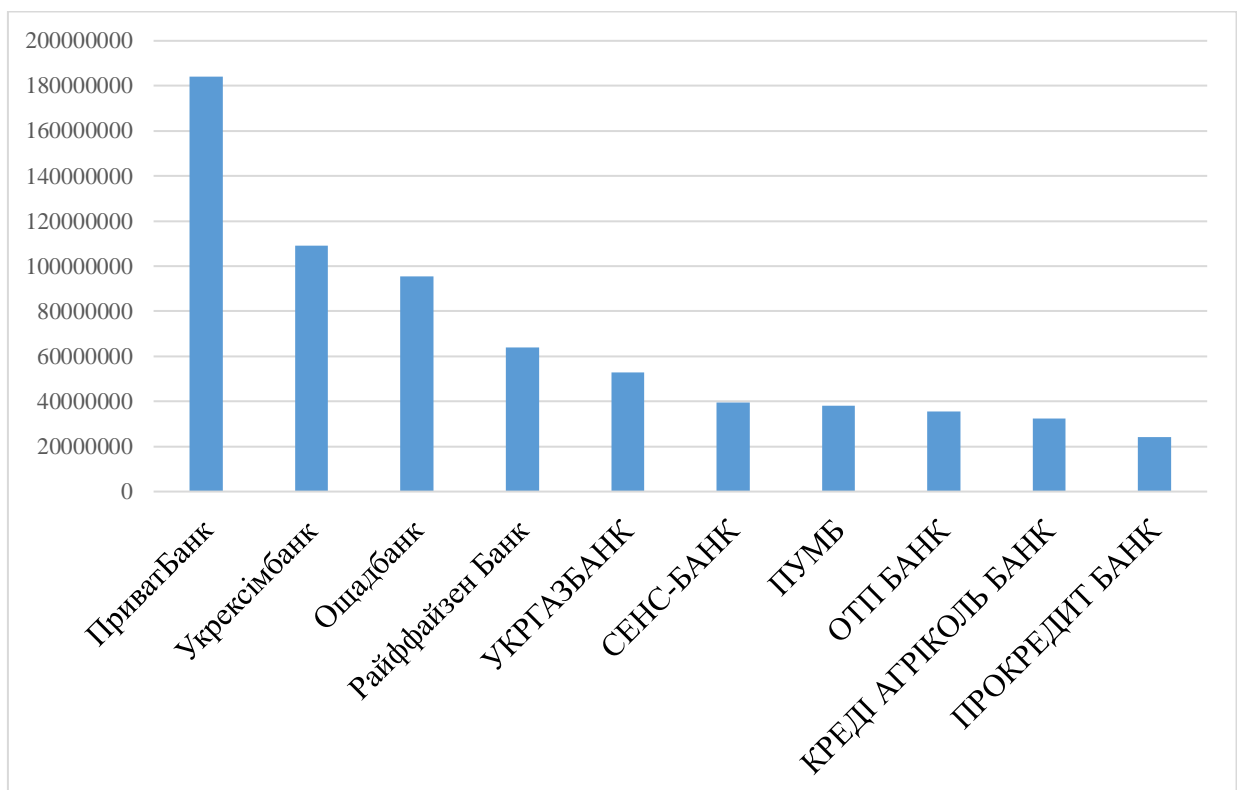

Рисунок 3.3 – рейтинг банків за об’ємом кредитного портфелю юридичним особам

Однак, більшість наданих банками кредитів були пов'язані з «Державною програмою 5-7-9», та переважна частка цих кредитів надана позичальникам агропромислової галузі. Структура кредитного портфелю юридичних осіб склалася таким чином: більше третини (38,2%) мають кредити підприємствам оптової та роздрібної торгівлі, на другому місці сільськогосподарські підприємства (16,1%), третє місце – підприємства переробної промисловості (15,3%). Слід зазначити, що банки збільшили строки кредитування до 5 років, та почали надавати кредитування деокупованим областям – Сумської, Полтавської та Харківської областей.

Таблиця 3.1– Кредити, надані юридичним особам станом на 01.09.2023 року, в розрізі галузей народного господарства, млн.грн

	Види економічної діяльності	Усього	Частка
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	114 619	16,1
2	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	17 501	2,5
3	Переробна промисловість	108 955	15,3
4	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	66 849	9,4
5	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	319	0,0
6	Будівництво	18 882	2,6
7	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	272 409	38,2
8	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	23 899	3,4
9	Тимчасове розміщування й організація харчування	4 040	0,6

10	Інформація та телекомунікації	5 516	0,8
11	Фінансова та страхова діяльність	2 042	0,3
12	Інше	78 124	11,0
	Усього	713 156	100,0

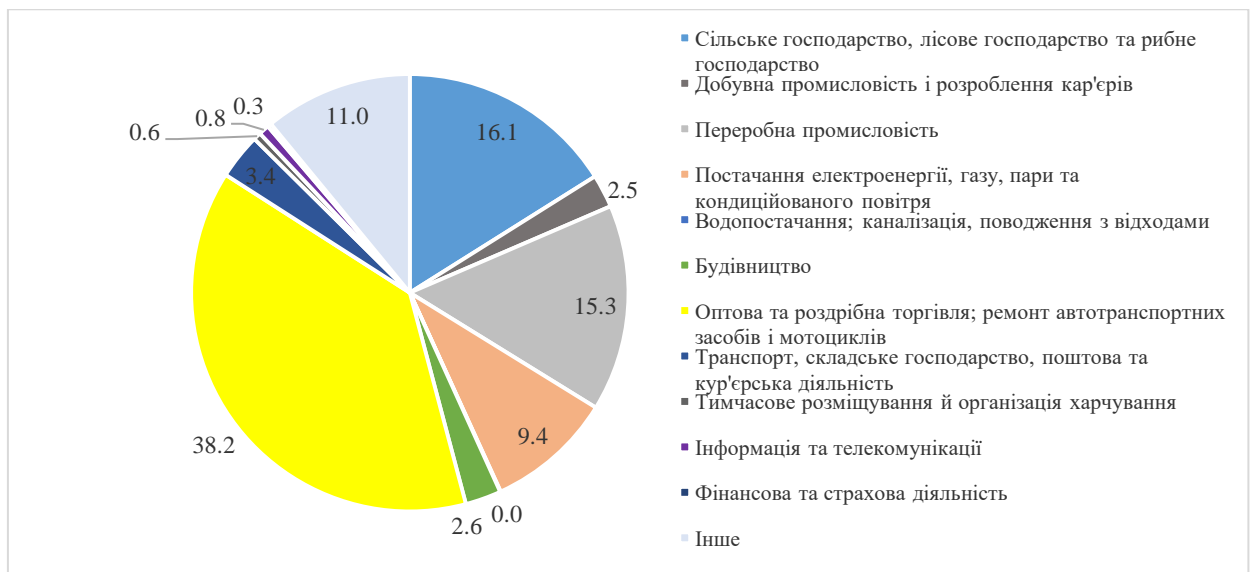

Рисунок 3.4 – Структура об'єму банківського кредитного портфелю юридичних осіб в розрізі галузей народного господарства

Якщо розглянути по галузям банківське кредитування з початку 2023 року і до жовтня 2023 року, то найчастіше кредитуються за програмою підприємства, що працюють у сферах:

- сільського господарства (50%);
- торгівлі та виробництва (26%);
- промислової переробки (14%).

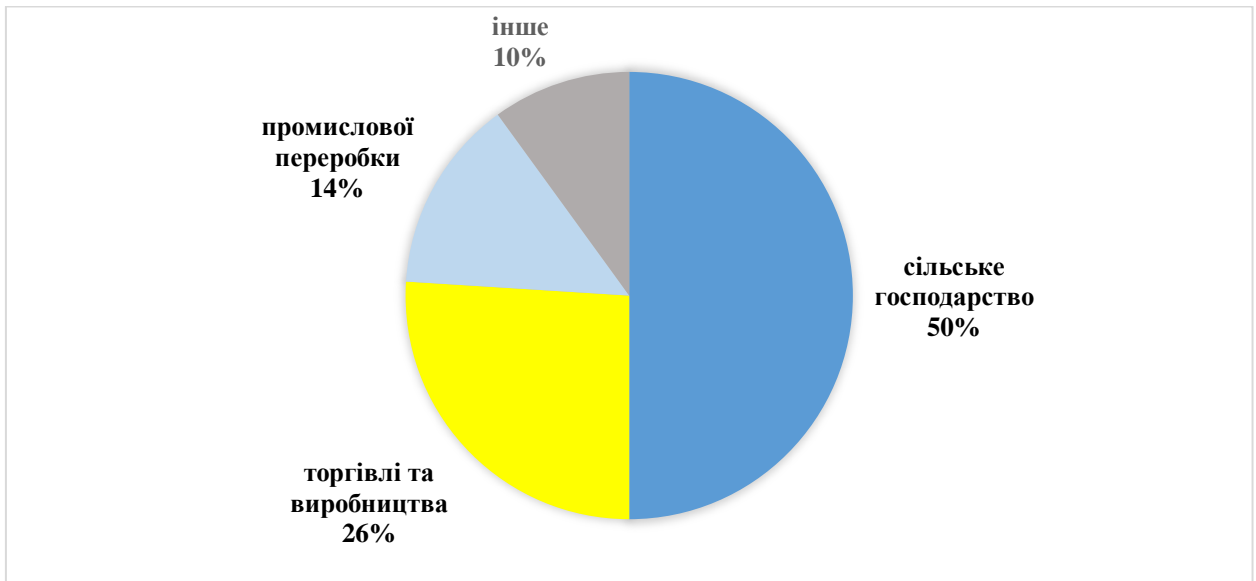

Рисунок.3.5 – Розподіл кредитних коштів наданих у 2023р. по галузям

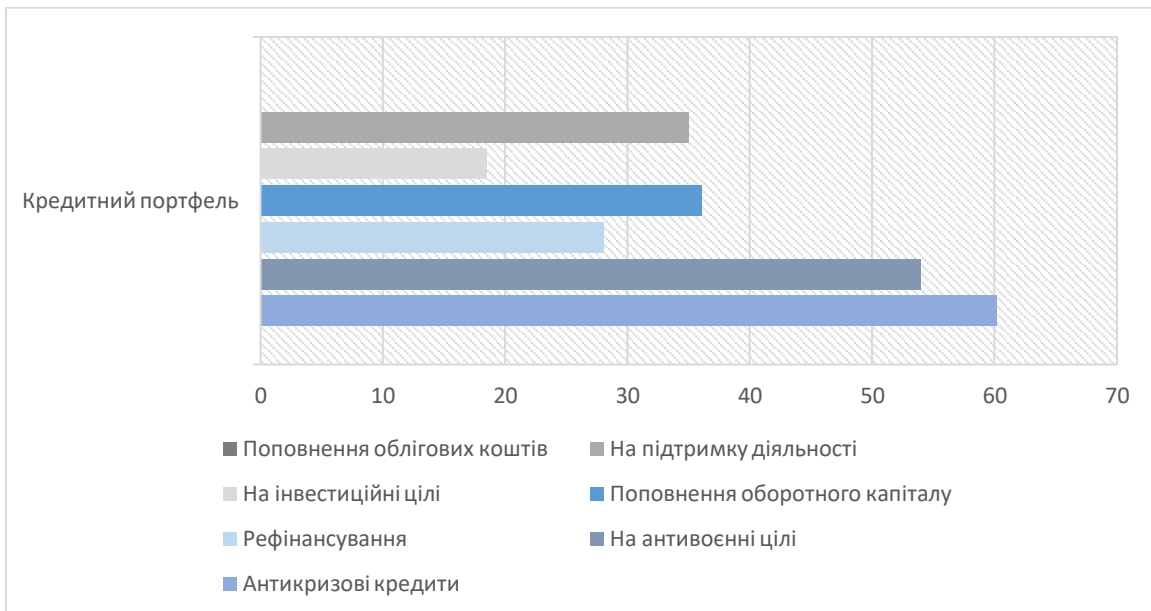

Рисунок.3.6 – Кредитний портфель за цілями фінансування на 23.10.2023

Отже, завдяки втручанню Уряду та завдяки поживленню економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності відбувається поступове відновлення обсягів банківських послуг.

Окремо слід відзначити що банки кредитують енергетичну галузь, для можливості її відновлення після обстрілів енергетичної інфраструктури російськими загарбниками, тому як виняток, планується надати банками 8

Індекс виробництва машинобудування	%(фактичні) % до базового(2021)року (цільові)	84,6	110,8	105,6	52,4	68	160
Частка продукції машинобудування в експорті	%	7,4	7,5	6	5	7,5	8,5

Саме машинобудівна галузь зможе забезпечити аграріїв та інших виробників доступною технікою, яку наші виробники втратили під час війни. Розробка та впровадження різних програм, що забезпечать доступ галузі до довгострокового кредитування з помірними відсотками, забезпечить виробникам доступ до сучасної техніки, необхідної для підвищення продуктивності та ефективності у різних галузях економіки України. Уряд України розробляє програму підтримки машинобудівної галузі, яка передбачає надання пільгових кредитів, податкових пільг та інших стимулів для підприємств – підтримка дій Уряду Національним Банком, на нашу думку є запорукою успішної відбудови економіки, та сигналом для підняття рівня довіри до банківської системи країни. Отже, не зважаючи на невизначеність ситуації в економіці під час війни слід відмітити, що банківська система, за допомогою урядових програм, підтримує реальний сектор економіки, але нажалі об'єми кредитування бізнесу не задовольняють усіх потребуючих і дії саме банківської системи ще є недосконалими та невпевненими. Поки що комерційні банки виступають як партнери Уряду, та приймають участь у гарантійних програмах, які покривають частину кредитного ризику, що дозволяє банкам надавати кредити на більш вигідних умовах. Нажалі такий стан кредитування банками реально сектору економіки є не тільки в машинобудівній галузі, а майже у всіх галузях економіки. Якщо розглянути портфель кредитів юридичних осіб за наростаючим підсумком, за останні 10 років, то на рисунку 3.3 видно ситуацію, що показує на явне падіння в порівнянні з досягнутими показниками під час поживлення економіки після пандемії COVID 19.

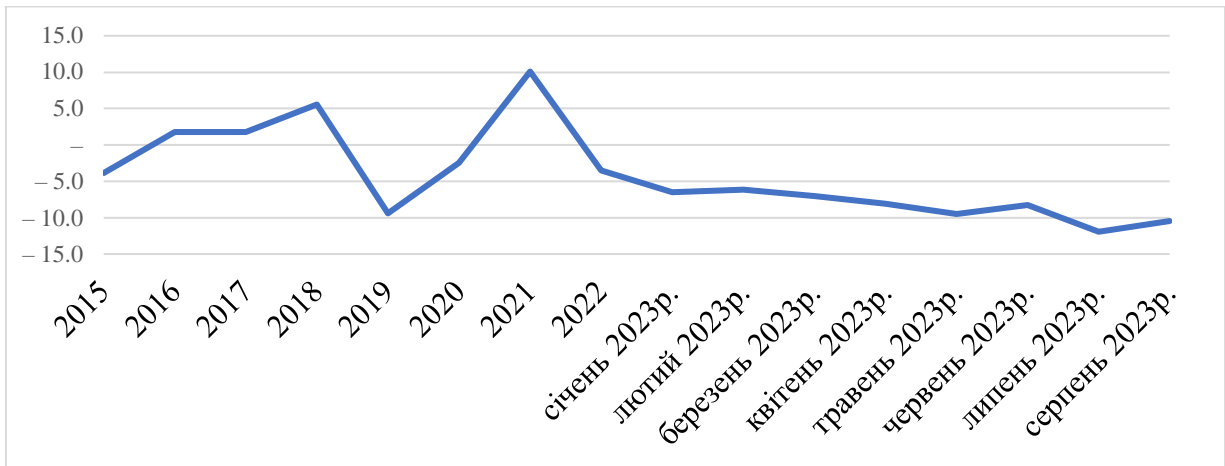

Рис.3.7 – Зміна об'єму банківського кредитного портфелю юридичних осіб у річному обчисленні, %

Отже, банківська система вистояла під час війни, але ми не можемо констатувати факт її достатньої підтримки суб'єктів господарювання. Маючи ліквідність вище нормативної банки дуже обережно кредитують реальний сектор економіки і то здебільшого за рахунок участі в державних програмах. Так, збільшення гривневого кредитного портфеля відбулося завдяки програмі «Доступні кредити 5-7-9%», передусім у сільському господарстві та торгівлі, далі нівелювалося більшими сумами погашення інших кредитів. Кредити в межах програми і надалі формують близько третини працюючого валового портфеля гривневих кредитів бізнесу.

3.3. Шляхи вдосконалення співпраці банківської системи з суб'єктами господарювання

Банківська система завжди була і є одним з найважливіших чинників, який забезпечує безперервність руху коштів для розширеного відтворення суспільного продукту, за допомогою залучення додаткових фінансових накопичень та перерозподілу їх у вигляді кредитів у реальний сектор економіки. Саме банківська система покликана забезпечувати стабільність національної грошової одиниці та недопущення неконтрольованих

інфляційних стрибків, ефективність функціонування фінансового сектора країни, ефективність здійснення грошово-кредитної політики, що в свою чергу приведе до зростання економіки країни.

Саме зараз, на сучасному етапі розвитку, коли країна знаходиться у стані війни, до банківської системи виникають підвищені вимоги, до її ролі в сприянні стабілізації функціонування, відродження та поступового економічного зростання економіки в умовах невизначеності та ризикованості щодо нових руйнувань та втрат під час військових дій зі сторони агресора. Особлива роль банківської системи полягає в забезпеченні можливості економічного зростання, за рахунок розширення можливостей підприємств щодо залучення кредитних ресурсів, у збереженні і примноженні заощаджень громадян. Саме тому зараз підсилена роль НБУ, бо виникає необхідність здійснювати банківське регулювання, з урахуванням поточної ситуації. Органи банківського нагляду повинні чітко визначати методи, за допомогою яких має бути досягнута як стабільність банківської системи так і функціонування та розвиток реального сектору економіки. Сьогодні вимагає впровадження державної стабілізаційної політики з використання відповідного фінансового механізму стабілізації банківської системи з урахуванням рівня невизначеності розвитку економіки в цілому. Фінансова стабільність сприяє економічному розвитку і зростанню, завдяки якому суб'єкти господарювання покращують свій фінансовий стан та набувають фінансової стійкості. Однак тут існує деяка суперечність яка полягає у тому, що розвиток означає певні позитивні зміни, а стабільність передбачає сталість певного стану. Існують макро та мікро рівні забезпечення фінансової стабільності, структура яких залежить від зовнішніх зв'язків з іншими елементами системи, з фінансовою інфраструктурою та внутрішніми фінансовими відносинами (рис. 3.8).

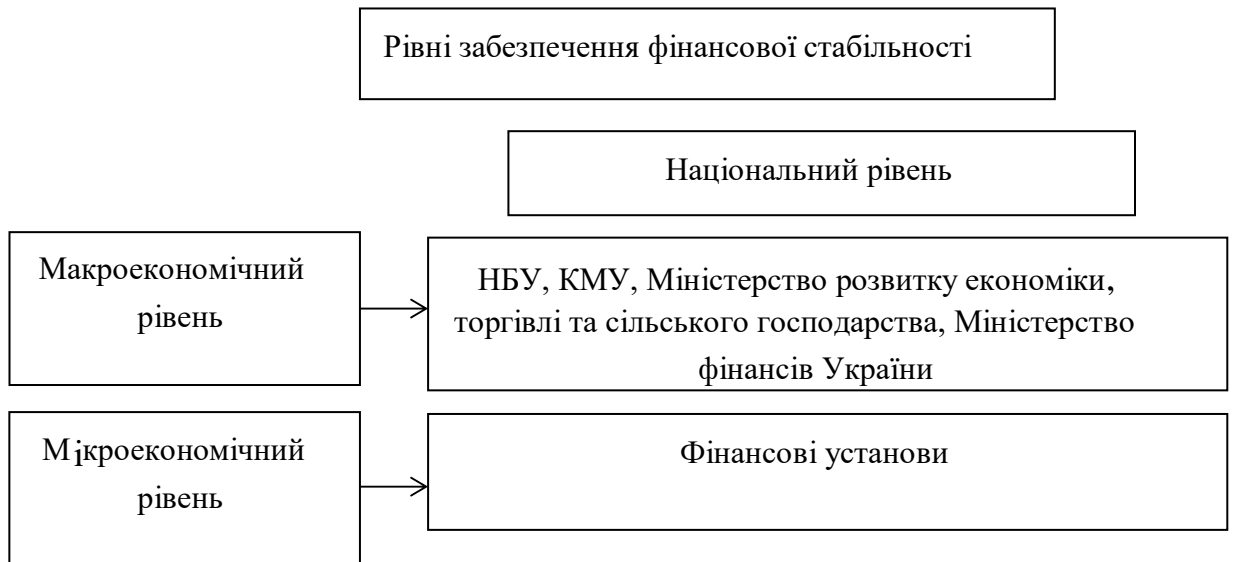

Рисунок – 3.8 Рівні забезпечення фінансової стабільності банківської системи [47]

НБУ впровадив у банківську практику моніторинг фінансової стабільності, шляхом використання індикаторів фінансової стійкості, для забезпечення органів державного управління та банківського сектору інформацією, яка відображає основні результати діяльності банківських установ та вплив певних чинників, на стабільність банківської системи загалом. Індикатори фінансової стійкості відображають поточний фінансовий стан і стійкість фінансових установ країни та їхніх контрагентів щодо достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності та чутливості до ринкового ризику (Додаток Б). Стрестестування у 2019 р. проходили 29 банків, на які припадає понад 90% активів банківської системи, (за середньозваженим значенням трьох основних показників: зважені на ризик активи, кредити та депозити фізичних осіб). Для виявлення можливого впливу основних ризиків на діяльність банків, за результати оцінювання було побудовано моделювання за базовим та несприятливим сценаріями. Так, за результатами проведеного стрес-тестування для 11-ти банків за обома сценаріями і для 7-ми банків лише за несприятливим сценарієм встановлено потребу у капіталі. Встановлено, для всіх банків, за базового сценарію, достатність основного капіталу зростає у прогностному періоді майже на 10 в. п. до 19.8% (рис.3.9). Проте в 11 банків навіть за базовим сценарієм виникає

потреба в додатковому капіталі (потребу оцінено в 35,3 млрд грн, її формують переважно держбанки). Моделювання наслідків за несприятливого сценарію показало, що для 18 банків виникає потреба в капіталі на загальну суму 73,8 млрд грн. Негативний ефект усіх перелічених факторів для банківської системи призводить до зменшення достатності капіталу на 7,5 в. п. На нашу думку, саме дії НБУ по стабілізації банківської системи дозволили мати відповідну ліквідність банкам на початок війни. Напрямами банківського регулювання забезпечення фінансової стабільності у світовій практиці є мікропродуційна та макропродуційна політики, які є основою забезпечення фінансової стабільності. Інструменти макропродуційної політики використовуються частіше, вони представлені у таблиці 3.3.

Рисунок 3.9 – Середньозважені оцінки нормативу достатності основного капіталу банків за результатами стрес-тестування [48]

Таблиця 3.3 – Макропруденційні інструменти, що застосовуються регуляторами країн світу [6]

Проблема	Інструменти
Макроекономічний ризик та ризик «фінансових пухирів»	1.Резервні вимоги.2. Ліміти за обсягом кредитування.3. Податки на споживче кредитування (податок на основну суму боргу).

Кредитний ризик та ринковий ризик	1.Нормативи співвідношення обсягу кредиту та вартості заporуки (loan-to-value ratio, LTV ratio). 2.Нормативи співвідношення суми заборгованості та доходу (debt-to-income ratio, DTI ratio). 3.Створення контрциклічних/динамічних резервів (countercyclical/dynamic provisioning), формування резервів на можливі втрати за позиками. 4. Обмеження на «короткі продажі». 5. Обмеження на операції із CDS.
Валютний ризик та ризик потоків капіталу	1.Податки на операції з капіталом. 2.Обмеження на відкриті валютні позиції банків.3.Обмеження на вкладення в активи з номіналом в іноземній валюті. 4.Обмеження на запозичення в іноземній валюті. 5. Спеціальні вимоги щодо ліцензування. б) Адміністративні заходи.
<p style="text-align: center;">Заходи щодо реалізації Базельських реформ:</p> <p>1.Дослідження Інституту фінансової стабільності під егідою БМР. 2.Дослідження Базельського комітету з банківського нагляду та Європейського банківського управління.</p>	

Виконання вимог НБУ щодо капіталізації банківських установ щодо внутрішніх резервів банківської системи; нарощування обсягу прибутку банківських установ; зниження рівня витрат банків; емісії фінансових інструментів банків; збільшення обсягу капіталу державних банків; створення відповідної ресурсної бази, необхідної для нарощування інвестицій у банківський сектор привели до підвищення стійкості банківської системи та дали можливість вистояти у перші дні війни, та ефективно стабільно працювати протягом майже двох років війни. Так за результатами роботи на 01.01.2023 року рентабельність показала позитивну динаміку та майже вдвічі переросла показники довоєнного періоду станом на 01.01.2022 року. Таке зростання в умовах війни є суперечливим сигналом стійкості, оскільки на перший погляд, таке зростання ROE виглядає як позитив, але проаналізувавши деталі ми розуміємо, що джерелом прибутків були процентні доходи (насамперед держбанків) від вкладень в ОВДП та депозитні сертифікати НБУ, тобто як з'ясовано протягом дослідження взаємодія та співпраця банківської системи і реального сектору економіки під час війни відбувається здебільшого завдяки програмам Уряду в яких банки є партнерами. Але враховуючи зміни як в мікроекономічному так і в

макроекономічному середовищі, які наразі тривають в українській економіці, в найближчій час потрібна трансформація відносин банківської системи та реального сектору економіки, для можливостей зростання та найшвидшої відбудови країни. Законом України «Про Національний банк України» чітко визначено, що: «відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі» [10]. Цінова стабільність – це збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких, стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін [10]. Зрозуміло, що під час війни усі галузі, банківська також зустрілися з шоковою ситуацією, з новими гібридними ризиками, але слід врахувати досвід держав, що пережили війну та відбудували економіку своїх країн і вивели на рівень вищий ніж довоєнний та розробити разом з урядом нові принципи грошово-кредитної політики, щоб мати змогу спрямувати зусилля на відбудову та зростання усіх галузей економіки, не втративши стійкості та злагодженої роботи банківської системи.

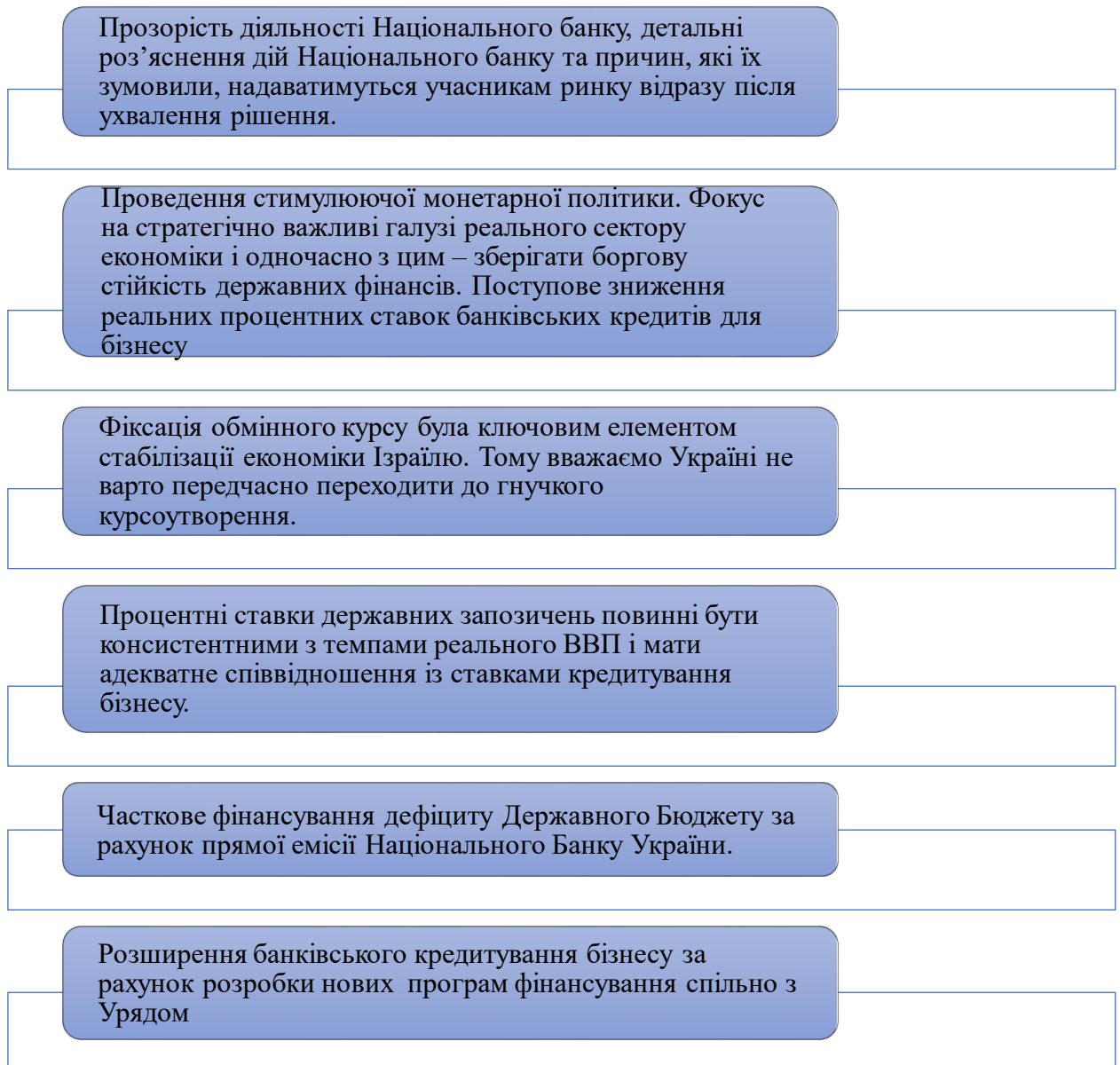

Рисунок 3.10 – Основні принципи взаємодії банківської системи з галузями реального сектору економіки.

Напрями вдосконалення та стабілізації взаємодії банківської системи з галузями реального сектору економіки України сприятимуть підвищенню конкурентоздатності країни в цілому. Наші пропозиції, щодо вдосконалення взаємовигідного співробітництва банківської системи та реального сектору представлені на рисунку 3.10.

На нашу думку саме впровадження таких принципів дозволить ефективно працювати банківській системі, яка включає в себе основні

елементи (рис. 2.11), що, поєднуючись, забезпечують основу для досягнення поставленою перед системою цілі.

Рисунок. 3.11 – Основні елементи оновлення банківської системи

Процес формулювання рішень з грошово-кредитної політики та прогнозування інфляції припускає багато невизначеностей внаслідок впливу зовнішніх шоків і системних трансформаційних процесів, які є наразі зараз в економіці України. Національний банк під час підготовки рішень з грошово-кредитної політики повинен брати до уваги всю наявну інформацію. Зміни в грошово-кредитній політиці (наприклад, щодо ключової процентної ставки політики) відбуватимуться в разі виникнення ризику значного відхилення показника інфляції від оголошених цілей та несумісності поточного монетарного стану з їх досягненням. Масштаби та строки таких змін у грошово-кредитній політиці залежатимуть від ефективності монетарного трансмісійного механізму та його часових лагів.

Через вплив зовнішніх та внутрішніх факторів інфляція може відхилитися від намічених цільових значень у короткостроковому періоді. Такими факторами можуть бути зміни цін на сировинні товари, відхилення адміністративно регульованих цін від раніше заявленого рівня тощо. Приведення інфляції до її цільового рівня в найкоротший термін за таких обставин може бути дуже витратним з погляду економічного зростання. У такому разі заходи грошово-кредитної політики спрямовуватимуться на запобігання впливу вторинних ефектів цих подій на інфляційні очікування і таким чином сприятимуть збереженню цінової стабільності в середньостроковій перспективі.

Національний банк України з 03.10.2023 року переходить до режиму керованої гнучкості обмінного курсу, продовжуючи реалізацію «Стратегії пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування». Ефективність режиму плаваючого валютного курсу в Україні буде залежати від успішності структурних реформ, котрі визначатимуть конкурентоспроможність економіки, та зовнішнього середовища [49].

Висновки до розділу 3

У третьому розділі нашого дослідження ми вивчили досвід країн які мають досвід повоєнного відновлення економіки країни, адже уже після Другої світової війни у світі сталося понад 30 великих війн і понад 250 військових конфліктів, учасниками яких стало не менш ніж 60 країн. Вивчення такого досвіду необхідне щоб уникнути системних помилок в період воєнних дій та повоєнної відбудови України.

Встановлено, що не існує єдиного, правильного рецепту відновлення країни, кожна країна проходить свій шлях, робить свій вибір. Багато чого залежить від геополітичних, економічних, національних і навіть культурних

та релігійних особливостей країни, але є перелік інструментів які використали майже усі країни, які успішно пройшли період повоєнного відновлення. Але деякі складові вдалого відновлення притаманні більшості країн: лібералізація економіки, участь держави у створенні великої кількості робочих місць, експортоорієнтованість економіки, створення державою умов для внутрішніх та зовнішніх інвесторів, фінансова допомога дружніх країн. Саме на ці складові ми пропонуємо орієнтуватися, обравши для себе найефективніші інструменти, одним з яких є виважена та ефективна монетарна політика НБУ.

З першого дня повномасштабного вторгнення РФ НБУ спрямував зусилля на подолання панічних настроїв серед населення, збереження довіри до банківської системи та стабільності у фінансовій сфері, забезпечення безперебійної роботи банківської системи, стримування девальвації національної валюти та відпливу капіталу за кордон. Для виконання цих завдань Національним банком була прийнята постанова №18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [39], якою було введено ряд істотних обмежень, зокрема:

- зафіксовано офіційний курс станом на 24.02.2022;
- обмежено зняття готівки;
- заборонено видачу коштів в іноземній валюті;
- зупинено роботу валютного ринку, крім продажу валюти;
- заборонені транскордонні валютні перекази;
- призупинено поповнення електронних гаманців електронними грошима та розповсюдження електронних грошей.

Також, на початку війни НБУ послабив вимоги до комерційних банків, але уже зараз у 2023 році поступово повертає їх, бо банківська система вже пройшла адаптаційний період до роботи в умовах невизначеності та нових ризиків.

Також встановлено, що не зважаючи на невизначеність ситуації в економіці банківська система України вистояла, але дії саме банківської системи в питанні співпраці з реальним сектором економіки ще є недосконалими та невпевненими. Поки що комерційні банки виступають як партнери Уряду, та приймають участь у гарантійних програмах, які покривають частину кредитного ризику, що дозволяє банкам надавати кредити на більш вигідних умовах. Нажаль такий стан кредитування банками реального сектору не задовольняє бізнес, який саме зараз потребує підтримки банківською системою в частині доступного кредитування. Банкам потрібно достовірно оцінити нові ризики, та враховуючи економічний та політичний стан в Україні, швидко адаптувати існуючі моделі до нової реальності, шляхом прийняття ефективних рішень.

ВИСНОВКИ

Функціонування сучасної економіки будь-якої країни неможливо уявити без ефективної банківської системи. У кваліфікаційній роботі магістра наведене теоретичне узагальнення та вирішення завдання, яке полягає у визначенні сучасного стану банківської системи України та виявленні інституційних засад її функціонування; визначенні вже існуючих та розробці нових рекомендацій щодо покращення інституційних засад функціонування банківської системи України. Загальні висновки, одержані в результаті дослідження, зводяться до наступного:

Шляхом вивчення монографій та наукової літератури встановлено, що банк – це ядро банківської системи, що має право здійснювати дозволені ліцензією банківські операції з метою отримання прибутку. Операції поділяються на активні, що спрямовані на використання власних та залучених коштів задля забезпечення дохідності та ліквідності банку; пасивні, суть яких полягає у залученні коштів клієнтами задля збільшення кількості грошової маси в обороті власних операцій; комісійні, в яких банк виступає посередником та має право брати за операції плату.

Встановлено, що сучасну банківську систему слід розглядати як велику динамічну цілеспрямовану відкриту систему, яка характеризується дворівневою побудовою, яка має значну кількість елементів, що виконують різні функції, а саме: на першому рівні знаходиться НБУ, який здійснює емісію, контроль та нагляд, керівництво, є банком банків, а на другому – комерційні банки та інші установи, що мають ліцензію на виконання банківських операцій; динамічністю поведінки елементів, підсистем і системи в цілому, наявністю складних взаємозв'язків, включаючи зворотні; нерегулярністю впливу зовнішнього середовища.

Банківській системі України в довоєнний період були притаманні такі особливості: надзвичайно велике значення та увага приділялася НБУ банківському капіталу, як основі фінансової стабільності банківської

системи; високий рівень взаємозалежності елементів та компонентів системи; розвиток за рахунок екстенсивних факторів; більш динамічний розвиток банківських інститутів порівняно з розвитком підприємств реального сектора економіки.

Нами з'ясовано яку трансформацію пережила банківська система України, з моменту здобуття незалежності. Саме ефективна робота банківського сектору країни є однією з умов забезпечення сталого економічного зростання. Українська банківська система формувалася в умовах постійних економічних трансформацій, економічних та політичних потрясінь, в умовах появи нових, раніше невідомих гібридних ризиків, пов'язаних з пандемією COVID 19, та повномасштабним військовим вторгненням РФ на територію нашої країни.

Повномасштабне вторгнення РФ принесло в Україну не тільки смерть та страждання людям, а й катастрофічні втрати економіки. Окупація значних територій на півдні та сході, руйнування майна та інфраструктурних об'єктів, важливих для життєзабезпечення, руйнування логістичних зв'язків, та навіть катастрофічні наслідки для природного середовища (мінування полів, підриви дамб та т.і.). Саме за цих умов перед НБУ та банківською галуззю стала найважливіше завдання забезпечити фінансову стабільність, безперебійне функціонування банківської та платіжної систем, безперебійної роботи державних фінансів і фінансової системи загалом та проводити монетарну політику для досягнення основних цілей:

- утримання контролю за інфляцією;
- фінансування дефіциту бюджету в умовах війни;
- підтримки рівня міжнародних резервів та стабільності курсу.

Незважаючи на достатньо складне середовище, як зовнішнє так і внутрішнє, незважаючи на появу нових, раніше невідомих гібридних ризиків, пов'язаних з військовими діями, та їх наслідками, українська банківська система з першого дня війни знаходиться на передовій економічного фронту,

в достатньо напруженому становищі, але виконує своє головне завдання – стабільну роботу для своїх клієнтів.

Незважаючи на війну наша банківський сектор, за результатами 2022 року, отримав чистий прибуток 24,7 млрд. грн. Обсяг міжнародних резервів України станом на 01 лютого 2023 р. збільшився до позначки 29,9 млрд дол. США.

Банківський сектор попри військові дії не призупинив інвестувати кошти у диджиталізацію банківських операцій, щоб створити для громадян більш легкі у використанні сайти та мобільні додатки, для підтримки своїх клієнтів, які вимушені покинути Україну.

Встановлено, що не існує єдиного, правильного рецепту відновлення країни, кожна країна проходить свій шлях, робить свій вибір. Багато чого залежить від геополітичних, економічних, національних і навіть культурних та релігійних особливостей країни, але є перелік інструментів які використали майже усі країни, які успішно пройшли період повоєнного відновлення: лібералізація економіки, участь держави у створенні великої кількості робочих місць, експортоорієнтованість економіки, створення державою умов для внутрішніх та зовнішніх інвесторів, фінансова допомога дружніх країн, дуже важливо обрати для себе найефективніші інструменти, одним з яких є виважена та ефективна монетарна політика НБУ.

З'ясовано, що завдяки реформам проведеним НБУ ще до початку війни, банківська система виявилася підготовленою до непередбачуваних подій та змогла забезпечити безперебійну роботу мобільного банкінгу, сайту, чатів, карт. Майже з перших днів війни банки надали клієнтам можливість користуватися кредитними коштами, знімати готівку без перешкод у банкоматах та касах відділень у межах лімітів, дозволених НБУ.

З'ясовано, що незважаючи на воєнні ризики ліквідність банківської системи є високою, але банки не дуже охоче кредитують реальний сектор економіки. Кредитування юридичних осіб відбувається за рахунок удосконаленими державних програм. Уряд спонукає банківський сектор,

зважаючи на поступове відновлення темпів виробництва, налагодження підприємствами нових логістичних шляхів, зниження темпів зростання витрат на сировину та енергію поступово більш активно відновлювати кредитування.

Для реалізації програми ефективного кредитування реального сектору економіки пропонуємо наступні принципи політики відновлення:

- Проведення стимулюючої монетарної політики. Фокус на стратегічно важливі галузі реального сектору економіки і одночасно з цим – зберігати боргову стійкість державних фінансів. Поступове зниження реальних процентних ставок банківських кредитів для бізнесу.
- Фіксація обмінного курсу була ключовим елементом стабілізації економіки Ізраїлю. Тому вважаємо Україні не варто передчасно переходити до гнучкого курсоутворення.
- Процентні ставки державних запозичень повинні бути консистентними з темпами реального ВВП і мати адекватне співвідношення із ставками кредитування бізнесу.
- Часткове фінансування дефіциту Державного Бюджету за рахунок прямої емісії Національного Банку України.
- Розширення банківського кредитування бізнесу за рахунок розробки нових програм фінансування спільно з Урядом

Вважаємо, що усіх позитивних змін у відбудові економіки України можливий тільки в синергії зусиль усіх зацікавлених – банківської системи, Уряду і бізнесу. Переможемо разом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон про банки і банківську діяльність. поточна редакція від 29.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Вовчак О.Д. Руцишин Н. М. Кредит і банківська справа: Підручник. Київ.: Знання. 2008. 564 с.
3. Денисенко М.П. Гроші та кредит у банківській справі. Київ: Алерта, 2004. 478 с.
4. Васюренко О.В. Банківський нагляд. Підручник URL: <http://westudents.com.ua/glavy/274-organizatsyna-struktura-bankvskogo-naglyadunatsionalnogo-banku-ukrani-.html>
5. Коваленко В.В. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Підручник. Київ.: Знання України. 2006.332 с.
6. Івасів В.С. Гроші та кредит. Підручник. Київ. ККЕУ, 1999. 404с.
7. Міщенко В.І. Банківський нагляд: Навчальний посібник . Київ.: Знання. 2004.406 с.
8. Васюренко О.В. Банківські операції. Підручник. Київ: Знання.2004. 324 с.
9. Коваленко В.В.;Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навчальний посібник. Київ.: Знання. 2004.- 406 с.
10. Костюченко О.А. Банківське право: Підручник. 2-ге видання. Київ. Атіка. 2011.- 376 с.
11. Савлук М.І. Гроші та кредит. Підручник .Київ.: Либідь, 1992. - с.189.
12. Постанова від 04.02.2016 № 58 «Про збільшення капіталу банків України» URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0058500-16>
13. Вісник Національного банку України. №236 Червень 2016. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=33727521>

14. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент в банку. Навчальний посібник. URL: <http://library.if.ua/book/92/6368.html>
15. Закон України «Про Національний банк України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
16. Старинський М.В. Становлення Національного банку України як центрального банку держави. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Суми: УАБС НБУ.2006. С.143-149.
17. Шелудько Н.М. Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектору України. Актуальні проблеми економіки. 2006. № 2.С.85-93.
18. Постанова Правління Національного банку України No 91 від 24.02.2014 «Про затвердження Положення про надання Національним банком України кредитів банкам України для збереження їх ліквідності»– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0323>
19. Кабмін схвалив випуск ОВДП на 20 млрд грн. для Фонду гарантування вкладів. Інтерфакс. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/259092>
20. Mishkin F. International experiences with different monetary policy regimes . NBER Working paper. 1999. № 6965. - P. 12 – 14.
21. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку». Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/629-19..>
22. Розанова, Н. М. Монетарна економіка. Теорія грошей і кредиту. Т. 2: підручник і практикум для бакалаврату та магістратури .Видавництво Юрайт, 2016. 308 с.
23. О.Соколов Практика страхування депозитів у розвинутих країнах світу. URL: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/059.htm
24. Демківський А.В. Гроші та кредит Навчальний посібник. Київ.: Дакор, 2007.528 с.

25. Звіт про фінансову стабільність .НБУ2016рік URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2016R1.pdf?v=4.
26. Звіт про фінансову стабільність.НБУ2021 URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2021-roku>.
27. Звіт про фінансову стабільність.НБУ2022 URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2022-roku>.
28. Війна в Україні. Як змінилася робота банків. URL:<https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-v-ukrajini-yak-zminilas-robota-bankivskoj-sistemi-11964504.html>
29. Показники діяльності банків URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2022-12/>
30. Головні тенденції банківського ринку за 12 місяців війни URL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697976/>
31. Національний банк пропонує запровадити мораторій на скорочення мережі відділень державних банків під час війни / НБУ. 21 лют. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-proponuye-zaprovaditi>
32. Рада з фінансової стабільності підтримала заходи із забезпечення макрофінансової стабільності та погодила проведення оцінки стійкості банків / НБУ. 08 лют. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-z-finansovoyi-stabilnosti-pidtrima>
33. Банківський сектор завдяки високій операційній ефективності отримав прибуток 24,7 млрд грн у 2022 році / НБУ. 10 лют. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-zavdyaki-visokiy-oper>
34. Міжнародні резерви зросли до 29,9 млрд дол. США за підсумками січня. НБУ. 07 лютого. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-zrosli-do-299-mlrd-d>
35. На початку війни зі спец. рахунку, відкритого Національним банком, на потреби оборони перераховано майже 23 млрд грн, за січень

рахунок поповнився на 440 млн грн / НБУ. 02 лютого. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-pochatku-viyini-zi-spetsrahunku-vidkri...>

36. Рада з фінансової стабільності підтримала заходи із забезпечення макрофінансової стабільності та погодила проведення оцінки стійкості банків / НБУ. 08 лютого. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-z-finansovoyi-stabilnosti-pidtrima>.

37. Богдан Данилишин Монетарна політика Ірану у повоєнні роки. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/548008_monetarna_politika_iraku_povoienniy.html

38. Про досвід Ізраїлю під час Війни на виснаження (1967-1970). URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/547260_pro_dosvid_izrailyu_pid_chas_viyini.html

39. Воєнні рейки: як економіці дожити до перемоги URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63270389>

40. Офіційні дані Охтирський КХП (Філія Хлібна База). URL: <https://agrarii-razom.com.ua/elevators/ohtirskiy-khp-filiya-hlibna-baza>

41. Постанова 24.02.2022 № 18 Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>

42. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 83 «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» зі змінами та доповненнями. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP150083?an=1>

43. Огляд банківського сектору за серпень 2023р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-serpen-2023-roku>

44. Бізнес отримав 75 млрд грн доступних кредитів з початку 2023 року. Офіційний сайт міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=3831b1a4-f683-4152-aa43-a1ec1781d2ca&title=BiznesOtrimav75-MlrdGrn>

45. Держпрограма "5-7-9%" має бути спрямована на МСБ, але допускати винятки на час війни – Гетманцев. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/930209.html>
46. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>
47. Коваленко В. В. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи України. Східна Європа: *економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 2 (19). С.321-330.]
48. Результати оцінки стійкості банків у 2019 році URL: https://bank.gov.ua./ploads/article/ST_2019_public_pr_2019-11.pdf4
49. Національний банк переходить до курсу керованої гнучкості. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-vprovadjuye-kerovanu-gnuchkist-obminnogo-kursu-scho-posilit-stiykist-valyutnogo-rinku-ta-ekonomiki>
50. Офіційний сайт Міністерства фінансів. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/2022/>
51. Bank for International Settlements (BIS)[Електронний ресурс]. URL: http://www.bis.org/list/bcbs/page_1
52. Inflation targeting and the IMF [Електронний ресурс]. URL: <https://www.imf.org>
53. Мазур В.А., Томчук О.Ф., Браніцький Ю.Ю. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів. *Економіка. Фінанси. Менеджмент. Актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 7–20
54. Гриценко Л. Л., Деркач Л. С. Дослідження формування та використання фінансових ресурсів корпоративного підприємства. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 2. 2021. URL : https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2021/10.pdf
55. Subedi P. Network slicing: a next generation 5G perspective : P. Subedi, A. Alsadoon, P. Prasad : EURASIP Journal o Wireless Communications

and Networking, 2021. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1186/s13638-021-01983-7.pdf>

56. Пурій Г. М. Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України .*Фінансовий простір*. 2017. № 4 (28). С.49-54.

57. Результати оцінки стійкості банків у 2019 році. URL: https://bank.gov.ua./ploads/article/ST_2019_public_pr_2019-11.pdf4.

58. Яковенко К. А. Фінансова стабільність банківської системи та напрями її забезпечення в сучасних умовах .Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи України. *Збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної Інтернет – конференції*. Вінниця. ВТЕІ КНТЕУ. 2020. 360с. С. 287-234

59. Ashraf, B., Arshad, S., & Yan, L. (2018). Do Better Political Institutions Help in Reducing Political Pressure on State-Owned Banks? Evidence from Developing Countries. *Journal of Risk and Financial Management*, 11(3), 43. <https://doi.org/10.3390/jrfm11030043>

60. Astrauskaite, I., & Paškevičius, A. (2014). Competition between Banks and Bond Markets: Hardly Impacted or Softly Complemented. *Procedia Economics and Finance*, 9, 111– 119. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(14\)00012-4](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(14)00012-4)

61. Bircan, Ç., & Saka, O. (2019). Lending cycles and real outcomes: Costs of political misalignment. <https://orcid.org/0000-0002-1822-1309>

62. Актуалізовано пріоритети досліджень Національного банку до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktualizovano-prioriteti-doslidjen-natsionalnogo-banku-do-2025-roku>

63. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

64. Реальний сектор економіки потребує особливої уваги. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/569256_realniy_sektor_ekonomiki_potrebuie.html

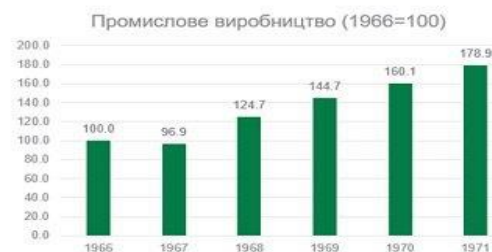
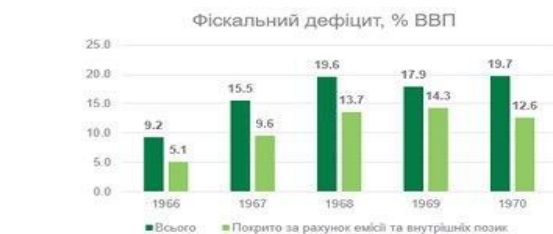
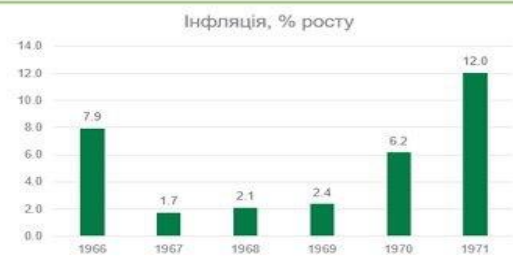
65. Іващук О. В. Антикризові механізми відновлення стійкості банківської системи в умовах глобальної нестабільності. *Соціально економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Випуск 5 (133). С. 141-146.
66. Череп А.В. Розробка моделі прогнозування банкрутства комерційних банків України на основі зарубіжного досвіду. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. № 1. С. 18–23.
67. Лизогуб М.М. Індикатори фінансової стійкості як засіб оцінки ефективності фінансової системи України. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №12. С. 99–102.
68. Стрес-тестування банків України 2019 року. Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Stress_Test_Results_2019.pdf
69. Коваленко В. В. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи України. *Східна Європа. Економіка, бізнес та управління*. 2019. №2. С. 321–330.
70. Cull, R., Martinez Peria, M., & Verrier, J. (2017). Bank Ownership: Trends and Implications. *IMF Working Papers*, 17(60), 1.

Ізраїль під час воєн з арабськими країнами

- Протягом 1950-1980 рр. реальний ВВП Ізраїлю зростає у кожному окремо взятому році своєї історії (за виключенням 1953 року).
- Під час відстоювання незалежності (1950-1955) реальний ВВП зріс на 81%.
- В рік Суецької кризи (1956) реальний ВВП зріс на 9%.
- Під час Війни на виснаження (1967-1970) реальний ВВП зріс на 44%.
- В рік Війни судного дня (1973) реальний ВВП зріс на 5%.

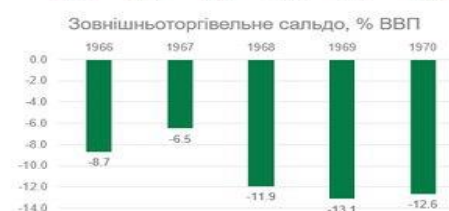
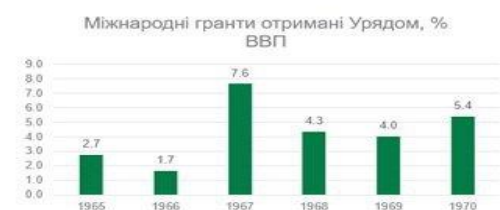
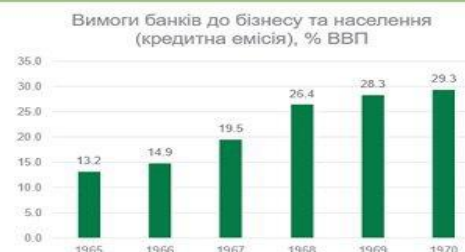

Ізраїль під час Війни на виснаження (1967-1970)

IMF IFS

Ізраїль під час Війни на виснаження (1967-1970)

Додаток Б

Індикатори фінансової стійкості відображають поточний фінансовий стан і стійкість фінансових установ країни та їхніх контрагентів щодо достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності та чутливості до ринкового ризику

№	Банк	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	ПРИВАТБАНК	49835	75183	91842	106342	133551	141338	178121
2	ОЩАДБАНК	24524	24421	38585	39399	46341	55368	93438
3	УКРЕКСІМБАНК	19425	27332	31682	44841	42970	60126	77679
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	27668	28342	27635	27804	26419	28800	39214
5	УКРСИББАНК	14149	17867	20701	17313	16632	17424	33300
6	ПУМБ	5765	8003	20094	17465	20444	24516	27585
7	УКРГАЗБАНК	4040	5235	5615	7024	8699	12368	27510
8	UniCredit (УКРСОЦБАНК)	12340	15337	17708	18370	21611	22501	26780
9	АЛЬФА-БАНК	7421	9653	12174	14376	15831	18061	25244
10	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	2083	2916	3610	9778	10832	17625	18814
11	ОТП БАНК	7118	7786	8700	8966	9537	14003	18325
12	СБЕРБАНК РОСІЇ	1774	4280	7592	13280	18910	14935	17785
13	ПРОМІНВЕСТБАНК	14593	19482	16507	13986	13898	13683	16822
14	СІТІБАНК	3064	4201	4196	3997	4359	7223	12916

	(УКРАЇНА)							
15	ПІВДЕННИЙ	5681	7318	7061	6244	6131	7190	10250
16	ВТБ БАНК	5170	8085	11936	12120	11148	7900	9540
17	ХРЕЩАТИК	3338	4557	4851	5769	6316	6704	7661
18	ПРОКРЕДИТ БАНК	1200	1407	1531	1571	1865	3437	6545
19	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	2414	3636	5585	6209	4904	5771	6211
20	ПЛАТИНУМ БАНК	68	574	2841	2968	4824	5665	6078

**Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ**

– Я, Редькін Костянтин Олегович, студентка 2 курсу, денної форми навчання, економічного факультету, спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітньої програми «Фінанси і кредит», адреса електронної пошти: kostyanew2016@gmail.com

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Роль банківської системи в підтримці суб'єктів господарювання в умовах війни в Україні»

– відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

Редькін К.О.
ПІБ (студента)

Дата _____

Підпис _____

Батракова Т.І.
ПІБ (наукового керівника)